

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERDE DİNİ
TUTUM MOTİFLERİ
(BURSA ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Muhammed TİMUR

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı: Din Psikolojisi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU

EKİM - 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERDE DİNİ
TUTUM MOTİFLERİ
(BURSA ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Muhammed TİMUR

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı: Din Psikolojisi

Bu tez 13/10/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Abdülvahit İMAMOĞLU

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç. Dr. Halil İbrahim BULUT

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Muhammed TİMUR

13.10. 2010

ÖNSÖZ

Psikoloji ve Din Psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda engelli olmayan bireylerde, insan davranışlarının, dini tutumlarının önceden kestirilemediğini ortaya koyan pek çok çalışma ve kaynak bulunmaktadır. Yapılan literatür taramasında ülkemizde engelli bireylerin dini hayatlarına veya dini tutumlarına dair tek bir araştırmanın var olduğunu gördük. Söz konusu araştırma da Yard. Doç. Dr. Naci KULA'nın "Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma" isimli çalışmasıdır. Bizi bu alanda çalışma yapmaya yönelten ana motivasyon; insan hayatının en önemli alanlarından biri olan dini hayata dair bilimsel çalışmaların hem sınırlı hemde sayıca az olmasıdır. Çünkü dinin engelli bireylerde ve onların sosyal hayatları üzerinde bıraktığı etki incelendiğinde sosyal hayata uyumlarının daha kolay olduğu saptanmıştır. Bu çalışmayı yapabilecek düzeye gelmemde emeği geçen herkese teşekkür ederim. Öncelikle ilk öğretmenlerim olan anne babama ve tüm öğretmenlerime sonra da akademik hayatım boyunca bana her türlü emeği ve desteği olan ağabeylerime en kalbi teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bu alanda araştırma yapmam konusunda bana telkinlerde bulunan, beni her zaman destekleyen ve çalışmamın her safhasında kıymetli bilgileriyle yol gösteren danışman hocam Sayın Doç. Dr. A.Vahit İMAMOĞLU'NA da en kalbi duygularıyla teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca araştırma yaptığım bu süre zarfında birbirinden farklı şekillerde yardım eden, emeği geçen tüm arkadaşlarıma ve eşime de müteşekkirim.

Muhammed TİMUR

13 Ekim 2010

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLER VE DİN	8
1.1. Kavramsal Çerçeve	8
1.1.1. Zihinsel Yapı.....	8
1.1.2. Muhakeme.....	8
1.1.3. Şuur	8
1.1.4. Engellilik	10
1.1.5. Engelli Birey Nüfusu	11
1.1.6. Fiziksel Engellilik	11
1.1.7. Yaygın Gelişimsel Bozukluk (Otistik)	14
1.1.8. Özel Öğrenme Bozukluğu	14
1.1.9. Engellilik Nedenleri	15
1.1.10. Zihinsel Engellilik	17
1.1.10.1. Hafif Düzeyde Zihinsel Engel	17
1.1.10.2. Orta Düzeyde Zihinsel Engel	18
1.1.10.3. Ağır Düzeyde Zihinsel Engel	19
1.2. Din, Tutum ve Dini Tutum	19
1.2.1. Din.....	19
1.2.2. Tutum.....	21
1.2.3. Dini Tutum.....	23
1.2.4. Alışkanlık	24
1.3. Engelli Bireylerin Psiko-Sosyal Özellikleri	25
1.4. Dünya ve Türkiye’de Engelliler Üzerine Yapılan Çalışmalar	26
1.4.1. Birleşmiş Milletlerin Çalışmaları.....	26
1.4.2. Dünya Sağlık Örgütü’nün Çalışmaları	27
1.4.3. Avrupa Komisyonunun Çalışmaları	28

1.4.4. Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütünün Çalışmaları (OECD).....	29
1.4.5. Türkiye’deki Çalışmalar	30
1.5. İslam’ın Engelliler Bakışı	31
BÖLÜM 2 : ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLARI.....	34
2.1. Araştırmanın Bulguları Ve Yorumları	34
2.1.1. Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Bireyler ve Özellikleri	57
2.1.2. Orta Düzeyde Zihinsel Engelli Bireyler ve Özellikleri	59
2.1.3. Ağır Düzeyde Zihinsel Engelli Bireyler ve Özellikleri	60
2.2. Genel Değerlendirme	61
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	63
KAYNAKLAR	65
EKLER	67
ÖZGEÇMİŞ	71

KISALTMALAR

APA	: Amerikan Psikologlar Birliği
bk.	: Bak
C	: Cilt
Çev.	: Çeviri
DALE	: Engellilik Düzeltmiş Yaşam Beklentisi
DISTAT	: Birleşmiş Milletler Özürlü Veri Tabanı
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
EoruHIS	: Avrupa Sağlık Röportaj Anketleri
EUPASS	: Avrupa Fiziksel Aktivite Gözetleme Sistemi
Euro-REVES	: Avrupa'da Sağlık Beklentisi Hesaplamaları Uyumlaştırması
ICF	: İşleyen Uluslar arası Sınıflandırma, Engellilik ve Sağlık Birimi
ICIDH-1	: Uluslararası Sınıflandırma Düşüklüğü, Özürlü ve Engelliler
IQ	: Bilişsel Zeka
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü
s.	: Sayfa
SP & CP	: Serebral Palsi (Fiziksel Engel)
SPSS	: Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paketi
ty.	: Tarih yok
UNSD	: Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü
vb.	: ve benzerleri
WG	: Özürlü İstatistikleri Washington Grubu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
WHODAS II	: Dünya Sağlık Örgütü Engellilik Değerlendirme Programı

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 : Örneklem Grubunu Oluşturan Mülakat Yapılan Kişilerin Dağılımı	34
Tablo 1: Örneklem Grubunun Ailesinde Bulunan Engelli Çocuğun Cinsiyetine Göre Dağılımı	35
Tablo 2: Örneklem Grubunun Ailesinde Bulunan Engelli Çocuğun Hastalığının Tanı Düzeylerine Göre Dağılımı	35
Tablo 4: Örneklem Grubunun Aile Olarak Dini Vecibelerini Yapma Sıklığına Göre Dağılımı	36
Tablo 5: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Yaratıcı Kavramını Bilme Durumları Arasındaki Dağılım	36
Tablo 6: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Allah'ın Yaratıcı Olduğunu Bilme Durumu Arasındaki Dağılım	37
Tablo 7: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Kur'an Okunurken Dinleme Durumu Arasındaki Dağılım	38
Tablo 8: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dua Etme Durumu Arasındaki Dağılım	39
Tablo 9: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dua Edilirken Dinleme/İştirak Etme Durumu Arasındaki Dağılım	40
Tablo 10: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Kur'an Okuma Durumu Arasındaki Dağılım ...	41
Tablo 11: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Ezan Okunurken Dinleme veya Tepki Verme Durumu Arasındaki Dağılım	42
Tablo 12: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Ezan Sesinin Namaz Çağrısı Olduğunu Algılama Durumu Arasındaki Dağılım	43

Tablo 13: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Namaz Kılma Durumu Arasındaki Dağılım	44
Tablo 14: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Namaz Surelerini Bilme Durumu Arasındaki Dağılım	45
Tablo 15: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Temel Dini Bilgileri Sorma Durumu Arasındaki Dağılım	46
Tablo 16: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini Konuşmaları Dinleme Durumu Arasındaki Dağılım	47
Tablo 17: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini Sohbetlere Katılma Durumu Arasındaki Dağılım	48
Tablo 18: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini Programları İzleme Durumu Arasındaki Dağılım	49
Tablo 19: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini Obje ve Sembollerini Tanıma Durumu Arasındaki Dağılım	50
Tablo 20: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini İçerikli Film/Dizi İzleme vb. Durumu Arasındaki Dağılım	51
Tablo 21: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini İçerikli Davranışları Olma Durumu Arasındaki Dağılım	52
Tablo 22: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini İçerikli Terimler/Sözler Kullanma Durumu Arasındaki Dağılım	53
Tablo 23: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun İlahi ve Ezgi Gibi Müzik Çeşitlerini Dinleme Durumu Arasındaki Dağılım	54

Tablo 24: Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini Rüyalar Görme ve Anlatma Durumu Arasındaki Dağılım	55
Tablo 25: Örneklem Grubunun Zihinsel Engelin Alt Tanılarına Göre Belirlenen Tutumları Gösteren Genel Tablo	56
Tablo 26: Dini İnanç ve Kanaatler Üzerindeki En Etkili Faktörün Ebeveyn Olduğunu Gösteren Tablo	62

Tezin Başlığı: Zihinsel Engelli Bireylerde Dini Tutum Motifleri (Bursa Örneği)	
Tezin Yazarı: Muhammed TİMUR	Danışman: Doç. Dr. A. Vahit İMAMOĞLU
Kabul Tarihi: 13 Ekim 2010	Sayfa Sayısı: viii (ön kısım)+67 (tez)+4 (ekler)
Anabilimdalı: Felsefe Din	Bilimdalı: Din Psikolojisi
<p>Bu araştırmada, Zihinsel engelli bireylerin dini tutum motiflerini belirlemeye yönelik bir araştırma çalışılmıştır. Araştırma, Bursa merkez ilçeleri olan Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer'deki Özel Eğitim Merkezlerinde eğitim alan 120 deneğin (zihinsel engelli birey tanısı olan bireylerin) aileleriyle mülakat metodu kullanılarak uygulanmıştır. Bu metotla toplanan verilerin istatistiksel işlemleri SPSS (Statistical Package for Social Sciences) bilgisayar istatistiksel paket programı ile yapılmıştır.</p> <p>Araştırmada Dini vecibelerini Çok Sık veya Sık yaptığını belirten ailelerin çocukları da daha çok dini tutum veya davranış içerisinde olduğu görülmüştür. Bazı sonuçlar ise daha şaşırtıcı olarak karşımıza çıkmaktadır, mesela Yaratıcı kavramını bazı hafif düzeyde tanısı olan bireylerin bildiğini gözlemledik, fakat orta düzey tanısı olan bireylerin bilmediği bu kavramı ağır düzeyde olan bir bireyin bildiği görülmüştür.</p> <p>Genel olarak dini tutum motiflerinin beklentimiz nispetinde çıktığı bu araştırmada farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin zihinsel engelli tanısı bireylerinin bilgi düzeylerinin birbirine yakın olması bu ailelerin dini vecibelerini yapma sıklığıyla paralel olduğu gözlenmektedir. Denekler, farklı dini tutumlara zihinsel fonksiyonlarının kayıp oranına göre (%) benzer ya da farklı cevaplar vermişlerdir.</p> <p>Sonuç olarak; Bursa ili ile sınırlı bu araştırmanın birbirlerinden farklı tanıları, sosyo-ekonomik durumları ve yaşam şartları olan zihinsel engelli bireylerin oluşturduğu bir örneklem grubudur. Zihinsel engelli bireylerin dini tutumlarına dair yapılan ilk araştırma olmasından dolayı, bundan sonra bu alanda yapılacak tüm çalışmalara temel olacaktır. Araştırmanın sonuçları göstermiştir ki; dini vecibelerini daha sık yapan ailelerinin zihinsel engelli olan çocuklarının dini bilgi ve tutumları dini vecibelerini daha az yapan ailelerin çocuklarından daha çok bilgisi olduğu saptanmıştır.</p>	
Anahtar kelimeler: Zihinsel Engel, Dini Tutum, Din, Şuur.	

Title of the Thesis: Religious Attitudes of Mentally Disabled Individuals Motifs (Bursa Sample)	
Author: Muhammed TIMUR	Supervisor: Assoc. Prof. Dr. A. Vahit İMAMOĞLU
Date: 13 October 2010	Nu. of pages: viii(pre text)+67(main body)+4(app.)
Department: Philosophy of Religion	Subfield: Psychology of Religion
<p>In this research, a research is done on deciding religion pattern of the brain impaired people. Research is done by interview method with 120 subjects' families who have brain-impaired person diagnosis in Impaired Education Centres in Bursa's districts such as Osmangazi, Yıldırım and Nilüfer. Statistical processes of collected data via this method is done by SPSS (Statistical Package for Social Sciences) which is a computer statistical package program. It is seen in research that students whose families often or usually practice religion show more religious behaviours. Some results are amazing. For instance, concept of Creator is known by some students who have less diagnosis level, but students who have high diagnosis level know this concept while the ones who have medium diagnosis level do not know the concept.</p> <p>In general, it is noted that knowledge level of brain-impaired students whose families social and economical levels are different is close to each other means that these students families frequency runs parallel with others in this research that religion patterns are found as expected. Subjects reply similar or different answers to the questions according to their different religion patterns and percentage (%) level of their brain loss.</p> <p>As a result; this research is a sample group who have different diagnosis, social and economical levels and life standards limited with Bursa state border. This research will be fundamental source for future research on this subject because this is the first research on this subject. Research results indicate that the students whose families practice their religious duties more frequently know more knowledge than the ones whose families practice their religious duties less frequently.</p>	
Keywords: Mental Disability, Religious Attitudes, Religion, Consciousness.	

GİRİŞ

Modern toplumlarda Zihinsel Engelli bireyler hayatın içinde yaşama imkânı bulurken, moderniteyi yakalayamayan ülkelerde ise engelli bireyler sosyal hayatın dışına kolayca itilebilmektedir. Engelleri veya sınırlılıkları olan bireylerin sosyal, düşünsel ve iş hayatlarına daha kolay adapte olmaları için hem yerel hemde merkezi yönetimlerin yasal ve yapısal düzenlemeler yapmaları gerekmektedir. Ayrıca zihinsel engelli bireylere yönelik ihmalleri akademik hayatta da görmemiz mümkündür. Akademik hayatta ihmallerden kastımız şudur; bilimsel çalışma alanı olarak engellilik veya engelliler konusu çok kolay ve popüler bir konu olmadığı için yapılan çalışma sayısı daha az olmaktadır. Bundan dolayı engellilik veya sınırlılık alanlarına dair çok az akademik çalışma yapılmaktadır. Yapılan çalışmalar ise nicelik açısından pekte hatırı sayılır bir oranda değildir. Bu konuda ilk akla gelen çalışma Naci Kula' nın 2005 yılında, Çorum ve İstanbul'da yaptığı Bedensel engelliler ile Görme ve İşitme engeli olan bireylere yönelik kapsamlı çalışmadır. Kula bu çalışmasında engeli olan bireylerin karşılaştıkları problemler, sorunlar vb. durumlarda Dini başa çıkmayı ne oranda kullandıklarını ortaya koymuştur. Kula'nın bu alanda yapılmış olan ilk çalışması tabiki engellilerin görmezden gelinen yönlerine dair yapılan kapsamlı bir çalışmadır fakat muhakeme gücü olan bireyler ile yapıldığı için bizim çalışmamızdan ayrı ele alınmaktadır. Söz konusu çalışmaya katılan deneklerin tamamında hiçbir zihinsel engel bulunmamaktadır. İnsanın en güçlü yanı zaten muhakeme gücü olmasıdır. Bizim çalışmamızdaki deneklerin ise muhakeme güçlerinde birbirinden farklı oranlarda da olsa zayıflık olduğu için bu çalışma da alanında bir ilke imza atmaktadır.

İçerik olarak "Engellilik" konusu geniş bir yelpazede olduğu için genel de dar bir içerikte ele alınmaktadır. Kaldı ki engelliliğin en çok ihmal edilen yönü ise engellilerin dini yönüdür, yani dini tutum veya aşkınlıklarıdır. Bizde bu en eksik kalan alana dair zihinsel engelli bireylere yönelik ilk çalışmayı yapmayı uygun gördük ve bunun mutluluğu içindeyiz.

Araştırmanın Sınırları

Bu araştırmada, zihinsel engelli bireyler ve dini tutum motifleri adı altında iki farklı konu ele alınmıştır, özellikle zihinsel engelli bireylerin dini tutum motifleri konusu çok yeni bir konudur.

Bu amaçla;

- 1.** Bursa ili içinde yaşayan zihinsel engelli bireylerin popülasyonunu temsil eden bir oran ile sınırlıdır.
- 2.** Ayrıca araştırma sadece “Zihinsel Engelli Birey” tanısı olan bireylerin aileleriyle yapılan mülakatlardan oluşmaktadır.
- 3.** Araştırmaya katılan denekler, 4 yaşından büyük, 30 yaşından küçük (denek yaşının 4 yaştan başlamasının sebebi, insandaki kognitif düşüncenin oluşması sürecinin 3 yaşından itibaren başlayıp 4 yaşında bitmesidir.) rehabilitasyon merkezlerinden veya devlet okullarından eğitim alan bireylerden oluşmaktadır.
- 4.** Özel eğitim kurumları sahiplerinin olumsuz tutumlarından dolayı denek sayısı 120 ile sınırlı kalmıştır, eğer bu olumsuz tutumları olmasaydı 200 kişilik bir örneklem sayısı ile çalışılacaktı. Kurum sahiplerinin kurumlarının mevcut öğrencilerinin sayılarında azalma veya öğrencilerinin kurumlarından ayrılma kaygısından/korkusundan dolayı ve de diğer kurumlara gideceği endişesinden dolayı birçok kurum sahibi zihinsel engelli bireylerin aileleriyle mülakat yapmamıza izin vermekte güçlük çıkarmıştır, hatta kimi zaman sert bir şekilde tepki veren kurum sahipleri dahi olmuştur. Kurum sahiplerinin bu tarz tepkiler veya tutumlar içinde olmalarının sebebini ise şöyle açıklayabiliriz; Ben de bizzat özel eğitim alanında çalıştığım için, kurum sahipleri özel eğitim merkezlerindeki öğrencileriyle ilgili bilgi paylaşımından kaçınmaktadırlar. Kendi kurumlarında çalıştığım kuruma öğrenci transferi olabileceği kaygısından dolayı zorluk çıkarmışlardır. Hiçbir zaman böyle bir niyetimizin olmadığını anlatmış olsak ta yine de yardımcı olunmamıştır. Bu ve benzeri kaygıları tahmin ettiğimiz için ekte ki mülakat formundan daha iyi anlaşılacağı gibi eğitim alan bireylerin kendilerine yönelik çok sınırlı bilgi istenmektedir. Adres, isim, iletişim bilgisi vb. hiçbir detaylı bilgi istenmemiştir. Bu sebeplerden dolayı demografik değişkenler kısmı kısa ve sınırlı tutulmasına rağmen yine de benzeri sıkıntılar yaşanmıştır.

5. Din psikolojisi açısından İslami İlimler açısından ciddi bir kaynak sıkıntısı yaşanmıştır.

Ayrıca, zihinsel engelli birey tanısı ana tanı olup, bu tanının da 3 farklı alt tanıları bulunmaktadır ve katılımcıların cevapları tanılarına göre değerlendirilecektir.

Zihinsel Engelliliğin alt tanıları şunlardır:

Hafif Düzeyde Zihinsel Engel (Mental Retardasyon)

Orta Düzeyde Zihinsel Engel (Mental Retardasyon) ve

Ağır Düzeyde Zihinsel Engel (Mental Retardasyon) alt tanılarıdır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Konunun hem amacı hemde önemi, zihinsel engelli olan bireylerin sadece bilişsel zekâ (IQ - Intelligence Quotient) oranlarına göre değil, aynı zamanda duygusal zekâlarına göre de değerlendirilmesidir. Zihinsel Engelli bireylere engellerinin, sınırlılıklarının bir nebze olsa giderilmesine v sosyal hayata adapte olmaları için verilen eğitimleri şöyle sıralayabiliriz: Türkçe modülü, Matematik modülü, Sosyal Hayat modülü, Toplumsal Yaşam Becerileri modülü vb. dir. Bu alanlarda verilen eğitimlerin hepsi başarıyla sonuçlansa dahi bir şeylerin hep eksik olacağını/olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü insan tek parçalı bir yapıya sahip değildir, aksine insanın hem maddi hemde manevi/duygusal hayatı/boyutu vardır. Tek taraflı bir ilerlemenin insanı hep eksik bırakacağını düşündüğümüzden insanın diğer tarafının yani manevi yönündeki eksikliklerinin veya ihtiyaçlarının da giderilmesinin insanı kâmil/tamam yapacağına inanmaktayız. İşte tam da bu sebepten dolayı, eksikliklerin farkına varılmasına yönelik bir çalışma yapmayı uygun gördük.

Şüphesiz bu alanda yapılan ilk kapsamlı araştırma olduğu için bu çalışma çok ayrı bir öneme sahiptir, ayrıca ilk çalışma olmasından dolayı kimi eksikliklerin bulunması muhtemeldir, bu eksikliklerin daha sonra yapılacak çalışmalarla giderilmesi/geliştirilmesi muhtemeldir. Ayrıca yaptığımız çalışmanın ileri de yine bu alanda yapılacak çalışmalara temel olmasını ümit etmekteyiz.

Modern hayatın olumsuz yanlarından biri de, insanı robotik bir şemada düşünerek manevi veya uhrevi yönünü geliştirmeyi düşünmez veya bu yönlerin varlığını pek kabul etmez. Hangi sebepten dolayı olursa olsun insanın dini, manevi yönünün eksikliği giderilmediği müddetçe insana dair tüm çalışmalar eksik ve kısır kalacaktır. Biz de tam bu noktadan yola çıkarak, Milli Eğitim Bakanlığının zihinsel engelli bireylere verdiği eğitim modüllerinin eksikliklerden birinin de hazırlanan eğitim programlarının içeriğinde manevi ihtiyaçların giderilmesine yönelik hiçbir modülün veya eğitim sisteminin bulunmamasıdır.

Çıkarılan kanunda bu alana dair bilgiler şunlardır:

Özel Eğitim: Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile özel eğitim gerektiren bireylerin bireysel yeterliliklerine dayalı, gelişim özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitimi ifade etmektedir (www.orgm.meb.gov.tr,2004).

Kaynaştırma: Özel eğitim gerektiren bireylerin, yetersizliği olmayan akranları ile birlikte eğitim ve öğretimlerini resmî ve özel okul öncesi, ilköğretim, orta öğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan destek eğitim hizmetlerinin sağlandığı özel eğitim uygulamalarını ifade etmektedir (www.orgm.meb.gov.tr,2004).

Özel Eğitim Gerektiren Birey: Çeşitli nedenlerle bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarına göre beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren bireyi ifade etmektedir (www.orgm.meb.gov.tr,2004).

Zihinsel Yetersizlik: 18 yaşından önce ortaya çıkan zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde anlamlı sınırlılıklar görülen yetersizlik durumunu ifade etmektedir (www.orgm.meb.gov.tr,2004).

Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizlik: Bireyin eğitim dönemi içinde, sınırlı seviyede destek eğitim hizmetleri ve özel düzenlemelere ihtiyacı olması durumunu ifade etmektedir (www.orgm.meb.gov.tr,2004).

Orta Düzeyde Zihinsel Yetersizlik: Bireyin temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında yoğun özel eğitim ihtiyacı olması durumunu ifade etmektedir (www.orgm.meb.gov.tr,2004).

Ağır Düzeyde Zihinsel Yetersizlik: Bireyin öz bakım becerilerinin öğretimi de dâhil olmak üzere yaşam boyu süren, yaşamın her alanında tutarlı ve daha yoğun özel eğitim ve destek hizmet ihtiyacı olması durumunu, ifade eder” (www.orgm.meb.gov.tr,2004).

Bu alanda çalışan bir psikolog olarak, ailelerle yaptığım görüşmelerden ve zihinsel engelli bireylere yönelik yaptığım gözlemlerden edindiğim izlenim şudur ki birçok aile zihinsel engelli çocuklarının basit ve temel dini eğitimleri de almasını istediğidir. Kimi ailelerin bu isteklerinin yasal mevzuat içerisinde nasıl mümkün olabileceğini şahsıma dahi sorduğunu biliyorum, hatta gittikleri devlet okullarındaki yetkililerden bu yönde istekleri olduğunu bizzat bana aktarmışlardır. Şüphesiz bütün aileler bu isteği dile getirmemekteler, hatta karşı çıkan ailelerde bulunmaktadır. Bizim amacımız ise isteği olan ailelerin sesine kulak verip bu alanda bir anlamda bilimsel çalışma, bir durum tespiti yapmaktır.

Muhakkak ki böylesine yeni ve çok geniş bir alanda tek bir çalışma yapmak yeterli olmayacaktır fakat başlangıç olması münasebetiyle bu mütevazı çalışma ihmal edilen ve çok yeni olan bu bilimsel alana temel olması açısından önemli bir yere sahiptir.

Araştırmanın Varsayım ve Problemleri

1. Zihinsel engelli bireylerdeki dini tutum motiflerinin varlığı ailenin dini yaşantısıyla olumlu bir korelasyon içerisindedir.
2. Engelli bireylerin ailelerinin bu araştırmaya karşı tutumları; kimi zaman yardım edici, kolalaştırıcıdır, kimi zaman ise yardımcı olmayacak bir tutum içinde hatta karşı gelecek bir yapıda olmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışma konumuzun yöntemi “mülakat metodudur.” Neden bu yöntemi seçtiğimizi açıklamak adına şunları söyleyebiliriz;

Bu alanda ki denekler zihinsel engeli olan bireyler olduğu için doğru ve sağlıklı bilgiye ulaşmak biraz zor olacaktır ve edinilen bilgilerin doğruluğu biraz şüpheli olacaktır. İşte bu sebeplerden dolayı o bireylerin bakımını yapan, ihtiyaçlarını gideren ve günün çok büyük bölümünü bu kişilerle birlikte geçiren ebeveynleriyle yapmayı daha doğru

bulduğumuzdan dolayıdır ki engelli bireylerin ebeveynleriyle mülakat yapma gereği duyulmuştur.

Görüşme yapılan aile üyeleriyle bazı sorunlar yaşadık. Öncelikle bir aile hoş bir sorun yaşadık. Araştırmamızı yaparken karşılaştığımız en sık problem, ebeveynlerin çocuklarının okullarını değiştireceğimizi sanmalarıdır. Ve ilk başta bu sebepten dolayı mülakat yapmayı istememişlerdi. Fakat daha sonra amacımızı detaylı anlatınca araştırmaya katılmayı kabul etmişlerdir. Bir diğer ilginç gelen sorunumuz işe: Türkçe bilmeyen, Kürtçe bilen bir aile ile mülakat yapmak istemedik (lisan probleminden dolayı), fakat anne bize neden kendisi ile de mülakat yapmadığımızı sormuş fakat maalesef dil bilmediğimizden annenin ne dediğini anlamadık. Neyse ki oradan her iki dili bilen ailenin tercüme etmesi üzerine iyi oranda Kürtçe bilen bir uzman arkadaşımızın yardımıyla Kürtçe sorularak Türkçe işaretlenmiştir, sonunda o annenin de isteği yerine getirilmiştir.

Bursa Milli Eğitim Müdürlüğü kayıtlarına göre, Bursa ili ve ilçeleri de dâhil yaklaşık 3500'e yakın engelli birey bulunmaktadır (Bildik, 2009). Bu sayının içinde zihinsel engelliler, bedensel engelliler, yaygın gelişimsel bozukluk (Otistik) ve özel öğrenme güçlüğü adı altında birbirinden farklı dört tanıya sahip bireyler bulunmaktadır. Bu sayının bir bölümü sadece tek tanısı olan bireyler, bir kısmı ise birden çok tanısı olan bireylerdir. Bizim çalışma alanımız ve başlığımız gereği sadece "Zihinsel Engelli" birey tanısı olan yani tek tanısı bulunan bireylerle çalışılmıştır.

Tüm bu resmi kayıtları olan ve eğitim alamaya hak kazanan bireylerin sayısından yaklaşık 1500 tanesi ise sadece zihinsel engelli bireydir (Bildik, 2009). Bu sayının tamamına ulaşmanın zorluğundan dolayı Zihinsel Engelli Birey tanısı olan 120 bireyin aileleriyle mülakat yapılarak bu kişilerin Dini Tutumlarının neler olduğunu belirlemeye çalıştık. Görüşme yaptığımız bireylerin 60 tanesi kız 60 tanesi ise erkek bireylerin ailelerinden oluşmaktadır.

Özellikle ağır düzeyde engelli bireylerin ailelerinin oranının azlığındaki en büyük etken, bu tarz bireylerin aileleri tarafından sosyal hayatın içine çok fazla sokulmamalarıdır. Bu durumun sorumlusu öncelikle tabii ki bu bireylerin aileleridir, fakat bir de eğitim veren kurumların da bu tarz ağır düzeyde engeli olan bireylere eğitim verme hususunda çokta istekli olmamalarının da etkisi çok büyüktür.

Sonucun bu oranlarda çıkmasındaki en büyük etken Bursa şehrindeki engelli bireylerin sosyo – kültürel yapısının da hemen hemen bu oranda olmasından kaynaklanmaktadır. Yapılan görüşmelerdeki gözlemlerimize dayanarak şunu da belirtebiliriz ki engelli bireylerin ailelerin çoğu, çocuklarının dini bilgi ve donanımlarının diğer bireyler kadar olmasa da benzer düzeyde olmasını istemekteler.

Bu mütevazı çalışma öncelikle tutum belirlemeye yönelik bir çalışmadır, fakat tabi ki sadece tutum belirlemeye yönelik değildir. Alanda çalışan bir psikolog olarak Özel Eğitim alanında gördüğümüz eksiklikleri Sonuç ve Öneriler başlıklı kısımda deklere edeceğiz.

BÖLÜM 1: ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLER VE DİN

1.1. Kavramsal Çerçeve

İnceleyeceğimiz kavramlar şunlardır; Muhakeme, Şuur (Bilinç), Engellilik ve Zihinsel Engellilik kavramlarıdır. Bu kavramlar hem lügat anlamlarını hemde terimsel anlamlarıyla birlikte verilmektedir ki kelimeleri tam olarak hangi anlamda kullandığımız net olarak anlaşılmalı olsun, ayrıca anlam karmaşalarına mahal vermemek adına böyle bir yol izlememiz kaçınılmazdır.

Kavramların lügat anlamından ziyade günlük hayatta ki ve güncel anlamlarının da bilinmesi işlenen konunun daha kolay ve etkili anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

1.1.1 Zihinsel Yapı

Bu bölümde bireylerin zihinsel yapılarını tanımaya ve zihinsel süreçlerin nasıl işlediğine dair hem bilgilendirme hem de tanımlamalar yapılacaktır. Öncelikle konu ile ilgili terimlerin kelime anlamları verilecektir, daha sonra da zihinsel işlevlerdeki kısıtlılıkların uzun tanımlamaları ve süreçleri anlatılacaktır.

1.1.2. Muhakeme

Muhakeme: Ar. Muhakeme, *a. (muha:keme) 1. huk. Yargılama. 2. fel. Usa vurma* (<http://tdkterim.gov.tr>,2009).

Bir başka tarifte ise, “muhakeme: (Huk.)1.Bir dava ile ilgili tarafların hâkim huzuruna çıkmaları, duruşma. 2. Hâkimin bir davanın taraflarını dinleyerek hüküm vermesi, yargılama. 3. Çeşitli görüşleri ve durumları göz önüne alarak hüküm verme. 4. Düşünme, anlama” (Doğan, 2005:921).

1.1.3. Şuur

Şuur, Ar. Şuur. *a. (şuur) ruh b. Bilinç* (<http://www.tdkterim.gov.tr>,2010).

Ayrıca şuurun bir başka tanımı ise: 1. Bir şeyi anlama, tanıma ve kavrama gücü. 2. Kendi varlığından benliğinden haberdar olma hissi (Doğan, 2005:1222). İşte araştırmanın yapıldığı alandaki bireylerde eksikliğin görüldüğü durum tamda Doğan'ın tarif ettiği

farkındalıktır. Bu bireyler bizim gibi bir farkındalığa sahip olmadıkları için olayları ve hayatı bizden daha farklı algılıyorlar.

Bir başka tarifte ise, Şuur, Arapça bir kelime olup “Ş-A-R” kökünden gelir. Görünen ve bilinen manasıdır. İnsanın ve hayvanın bedenindeki kıllara "şa'r" denilir, çoğulu "eş'ar"dır. İnce duygu, anlayış ve bilgi sahibi olduklarından dolayı, insanlardan bazılarına şair denilmiştir. Şair; "şuur sahibi" manasıdır. Bundan dolayı şiire "ince duygu ve ilim" adı verilir. Daha sonra vezinli ifadeler için isim olmuştur (bk. Ragıb, Ş-A-R maddesi) .

Şuur (bilinç) içinde bulunduğumuz anda bizi etkileyen uyarıların, düşüncelerimizin, duygularımızın ve yaptıklarımızın farkında olmamız demektir. İnsan organizması aynı anda birçok uyarıya karşı karşıyadır. Duyu organlarımıza bedenin dışından bir takım uyarılar (sesler, gürültüler vs.) intikal ettiği gibi, beden organlarından da uyarılar (ağrılar, sızılar, düşünceler, hayaller vs.) gelir. İnsan bunların bir kısmının farkındadır. Yine daha önce yaşadığımız birçok olay, öğrendiğimiz birçok şey vardır. Ama bunların çok önemli bir kısmını hatırlamayız. Fakat bunlar zihnimizden silinmiş, tamamen kaybolmuş değildir. Bunların bazılarını hemen, bazılarını ise özel bir çaba ile hatırlayabiliriz. Bazılarını ise hiç hatırlayamayız. Bazen ne düşündüğümüzü, ne yaptığımızı çok iyi bilir, bazen de iyi bilmez, dalgın oluruz.

İşte şuur hali, ya da bilinçlilik bireyin ne düşündüğünden, ne yaptığından ve niçin hareket ettiğinden haberdar olmasıdır. Görüldüğü gibi insanın algıladığı fakat farkına varmadığı, ancak özel bir dikkat sonucu fark edebilen birçok uyarı, olgu ve obje vardır. Bundan hareketle bilinç, bilinç öncesi ve bilinç dışı kavramları ortaya çıkmıştır. Bilinç öncesi, bilinçte olmayan, ancak özel bir dikkatle bilince çağırılabilen anıların, düşüncelerin bulunduğu alandır. Bilinç dışı ise, bireyin özel çabası ile bilince çağırılmayan, farkına varılamayan yaşantıların saklı olduğu ruhsal bölmedir. Bu yaşantılar ancak özel yöntemlerle, uyutum, serbest çağrışım, rüyaların ve anormal ruhsal belirtilerin incelenmesiyle açığa çıkabilir.

İnsanın şuuru zamanla gelişir. Çocuk, yaptığı hareketi bilir, kendisinin, bir şeyler yaptığının farkındadır, ancak zekâsı ve muhakeme gücü tam gelişmediğinden yaptığı işin sonucunu kestiremez, davranışının fayda ve zararlarını düşünemez. Daha ziyade büyüklerinden gördüğü için veya büyükleri ondan öyle yapmasını istediği için o şekilde

davranır. Ancak yetişkinlik döneminde, ileri şuur seviyesinde insan, neyi niçin yaptığını bilir (Peker, 2000:134).

Kur'an-ı Kerim'de akıl gibi şuur kelimesi isim olarak kullanılmamıştır. Bunun yerine bu kökten gelen fiiller kullanılmıştır. Çünkü akıl, iki şeyi bağlamak anlamına gelir. İki şey arasında sentez yapmak bir eylem olduğu için, fiil kipinin kullanılmasını gerektirir. Mesela; Yahudi ve Hıristiyanlardan her bir grup Hz. İbrahim'in kendilerinden olduğunu iddia ediyorlardı. Allah, aşağıdaki ayeti indirerek bu iddialarını çürütmüş ve onları akılsızlıkla itham etmiştir. (bk. Taberî, Al-i İmran 65. ayetin tefsiri). "Ey Kitap ehli! "Niçin İbrahim hakkında tartışıyorsunuz? Oysa Tevrat da, İncil de ancak ondan sonra indirilmiştir. Buna da mı akıl erdiremiyorsunuz?" (Al-i İmran, 3/65) ayetinde örneğinin olduğu gibi, ayetlerde şuur kelimesi yerine akıl kelimesi kullanılmıştır. Şuur kavramını iki çeşit olarak algılamak mümkündür:

Birincisi: Akıl ve tasavvur sahasında cereyan eden konularda elde edilen şuur ki, içe ait bilincin, kavrayışın ilk kıvılcımıdır. İkincisi: Beş duyu organı vasıtasıyla elde edilen şuur ki, ilmin ilk merhalesidir. Ve şuur denilince (akıla) ilk gelen budur (www.sorularlaislamiyet.com,2009).

Hatta İmam Gazali, akıllı olmak için şunları söyler: "Akıllı olmaya gelince, o sermayedir, asıldır" der (Gazali, 1107:..531).

1.1.4. Engellilik

Engellilik: *a.* Engelli olma durumu (<http://tdkterim.gov.tr>,2010).

Engelli kavramı; zihin, ruh, beden ve uzuvlarda bulunan bir arıza ve hastalık sebebiyle hayatını sürdürmede, işlerini görmede ve topluma uyum sağlamada sıkıntısı bulunan kimseleri ifade eder. Engelliler Özürlü kavramı ile de ifade edilmektedir. Özürlüler hakkında hazırlanan kanun tasarısında engelli şöyle tanımlanmaktadır:

" Doğuştan veya sonradan, herhangi bir hastalık veya kaza sonucu, bedensel, ruhsal, sosyal, duyuşsal ve duygusal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılamada güçlükleri olan bireydir" (Madde 3/a) (Karagöz, 2005:11.).

Zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireydir (MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü,2008:4).

1.1.5. Engelli Birey Nüfusu

Türkiye'deki engelli olan bireylerin, nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 12.29'dur. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerin oranı % 2.58 iken süreğen hastalığı (diyaliz ve diyabet hastalarının) olanların oranı ise % 9.70'dir. Engelli olma oranları yaş grubu bazında incelendiğinde her iki grupta da ileri yaşlarda artmaktadır (Başbakanlık Özürlüler İdaresi,2005:9).

0 – 9 yaş grubunda ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli olanların oranı % 1.54 iken 0–9 yaş grubunda süreğen hastalığa sahip olanların oranı % 2.60'tır. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli nüfus cinsiyet ayrımında incelendiğinde, erkeklerin oranının daha yüksek olduğu, kronik hastalığa sahip olan nüfusta ise kadınların oranının daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli olanların oranı kırdada daha yüksek iken kronik hastalığa sahip olanların oranı kentte daha yüksektir. Engellilik oranı bölgelere göre incelendiğinde, ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli olanların oranı % 3.22 ile en yüksek Karadeniz Bölgesinde, % 2.23 ile en düşük Marmara Bölgesinde gözlenmektedir (DİE, Özürlüler İdaresi, Türkiye Özürlüler Araştırması,2002:5).

1.1.6. Fiziksel Engellilik

Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası dönemde herhangi bir nedene bağlı olarak iskelet (kemik), kas ve sinir sistemindeki bozukluklar sonucu, bedensel yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybeden, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük yaşamdaki gereksinimlerini karşılamada güçlükleri olan, bu nedenlerle korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiye bedensel özürlü; bu duruma yol açan durumlara ise bedensel özür denir (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı,2008).

Bedensel özürleri nedeni ile sağlıklı kişilerden farklılaşan ve eğitim hizmetlerinden gereğince yararlanamayan bu bireylerde bilişsel, psiko sosyal ve duyuşsal gereksinimlerin yanı sıra hareket ve fonksiyonel yeteneklerin geliştirilmesi de büyük önem taşımaktadır (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı,2008).

Çeşitli nedenlerle kaba ve ince motor gelişim becerileri olumsuz yönde etkilenmiş bu kişilerin kendilerinden beklenen fonksiyonel hareket ve becerileri yerine getirmeleri değişik derecelerde kısıtlanmıştır. Bu duruma yol açabilecek ve sıklıkla karşılaşılan nedenler aşağıda kısaca tanımlanmıştır (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı,2008).

1.Serebral Palsi: SP (CP) şeklinde kısaltılmış olan bu hastalık grubu, gelişmekte olan beynin (gebeliğin başlangıcından ikinci yaşın sonuna dek) değişik nedenlerle zarar görmesi sonucu ortaya çıkan duyu, algı ve hareket bozukluğudur. Ortaya çıkan klinik tablonun ağırlığı, beynin zedelenme derecesine, hasarın yerine ve bireyin yaşına bağlıdır. Oluşan tablo ilerleyici değildir. Bu tablonun vücudun tamamını etkileyen şekli tetraparezi (kuadriparezi), daha çok bacakların etkilendiği şekli diparezi (dipleji), vücudun bir yarısının etkilenmesi hemiparezi, tek kol veya tek bacak etkilenmesi monoparezi olarak adlandırılır. Bu durum farklı şekillerde kendisini gösterir (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı,2008).

a. Spastik Tip: Kasın istem dışı sertliğini ifade eden bu durum; hareketlerin yavaşlamasına, harekette kontrol gücüne ve çeşitli hareket kayıplarına sebep olur.

b. Atetoid Tip: Hareket ve pozisyonlara bağlı olarak kaslar bazen sert bazen de gevşektir. Hareketler istemsiz, yavaş ve sürüncemlidir.

c. Ataksik Tip: Duruş, denge bozuklukları, hareketlerde titreme ve koordinasyon bozuklukları ile karakterizedir.

ç. Hipotonik Tip(Gevşek): Tüm vücut kaslarında yaygın gevşeklik söz konusudur.

d. Karışık Tip: SP'nin farklı tiplerine ait özellikleri bir arada taşır. Çoğunlukla atetoid ve spastik tip birliktedir.

2. Merkezi Sinir Sistemini Etkileyen Dejeneratif, Metabolik ve Genetik Kökenli

Hastalıklar: Motor gelişim geriliğine bağlı hareket ve fonksiyon kayıplarına yol açar. (Down sendromu, Subakut sklerozan panensefalit, Joubert sendromu, Rett sendromu, Prader-Willi sendromu, Williams sendromu vb.)

3. Mental Motor Retardasyon (MMR) (Mental Motor Gerilik): Zekâ, duyu, algı ve motor bozuklukların çeşitli oranlarda bir arada görüldüğü durumu ifade eden genel bir başlıktır.

4. Doğuştan Kol Felci (Brakial Pleksus Yaralanması): Doğum sırasında kola giden sinirlerin zedelenmesine bağlı olarak ortaya çıkan, hareket ve duyuyu etkileyen felç tablosudur. Tek taraflıdır. Etkilenen kolda tamamen bir felç tablosu olabileceği gibi ağırlıklı olarak elde ya da omuz çevresindeki kasların zayıflığı ile de seyredebilir (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı,2008).

5. Omurilik Kapanma Defektleri (Spina Bifida-Meningomyelose): Omuriliğin ve omurilik sıvısının dışarıya doğru kese şeklinde fitıklaştığı ve bacaklarda tek ya da çift taraflı değişen derecelerde felçlere neden olan bir hastalıktır. Bazı hastalarda beyin omurilik sıvısının dolaşımının beyin içinde kapalı kalması sonucu beyinde birikmesi ve buna bağlı başın büyüdüğü (hidrosefali) görülebilir. Hidrosefali beyin gelişimini ciddi olarak engelleyebilecek bir durumdur.

6. Doğuştan Kas Hastalıkları: İskelet kaslarının yapısındaki bozulma ve buna bağlı ilerleyici kas güçsüzlüğü ile seyreden, doğumdan itibaren ortaya çıkan bir grup hastalıktır. Kas güçsüzlüğünün yanı sıra eklem sertlikleri, şekil bozuklukları ve ilerleyici sakatlık meydana gelebilir.

7. Travmatik Nedenli Merkezi Sinir Sistemi Yaralanmaları: Çoğunlukla trafik kazası, yüksekten düşme, ateşli silah yaralanmaları gibi kazalar sonucunda oluşmakta ve sinir sisteminde geçici ya da kalıcı özre neden olmaktadır.

8. Süreğen Hastalıklardan Kaynaklanan Motor Gelişim Gerilikleri: Doğuştan ya da sonradan oluşabilen, yaşam boyu devam eden ve /veya ilerleyici, ince ve kaba motor gelişim becerilerinde yetersizlik ortaya çıkaran durumları tanımlar (epilepsi, osteogenesis imperfekta) (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı,2008).

1.1.7. Yaygın Gelişimsel Bozukluk (Otistik)

Yaygın gelişimsel bozukluk, birden fazla bozukluğu içeren genel bir tanı grubu olup erken çocukluk döneminde başlayan sosyal etkileşim, dil gelişimi ve davranış alanlarında yetersizliklere sahip olma durumudur. Davranış sorunları, yineleyici, sınırlı ilgi ve davranışları kapsamaktadır. Bu durumlar gelişimin birçok alanını etkileyerek kalıcı ve süregelen işlev bozukluklarına yol açarlar. 1980 öncesinde Amerikan Psikiyatri Birliğinin sınıflandırmasında yaygın gelişimsel bozukluklar çocukluk şizofrenisinin bir alt tipi olarak sınıflandırılmaktaydı. Amerikan Psikiyatri Birliği, 1994 yılında yaygın gelişimsel bozuklukları beş bozukluktan oluşan bir grup olarak sınıflandırmıştır.

Bunlar;

1. Otizm
2. Rett Sendromu
3. Çocukluğun Dezintegratif Bozukluğu
4. Asperger Bozukluğu
5. Başka Türlü Adlandırılmayan Yaygın Gelişimsel Bozukluk (Atipik Otizm)'tur (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı,2008).

1.1.8. Özel Öğrenme Bozukluğu

Amerikan Psikiyatri Birliğinin (APA 2001) tanımına göre özel öğrenme güçlüğü zekâsı normal ya da normalin üstünde olan bireylerin, standart testlere göre yaş, zekâ düzeyi ve aldığı eğitim göz önünde bulundurulduğunda okuma, matematik ve yazılı anlatım düzeyinin beklenenin önemli ölçüde altında olmasıyla tanısı konulan bir bozukluktur. Okuma bozukluğu, yazılı anlatım bozukluğu, matematik bozukluğu ve başka türlü adlandırılmayan öğrenme bozukluğu alt gruplarını içerir. APA tarafından geliştirilmiş sınıflandırma sistemi olan DSM-IV'de (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) “öğrenme bozuklukları” terimi kullanılmış, bu sorunun çocuk ruh sağlığı ve hastalıkları kapsamında ele alınması gerektiği belirtilmiş ve sağaltımın bir parçası olarak özel eğitim verilmesi gereği vurgulanmıştır (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı,2008).

Özellikleri Özel öğrenme güçlüğü olan bireyler, öğrenmede çok önemli olan bilgiyi işleme sürecinin (bilginin alınması, düzenlenmesi, bellekte depolanması ve iletilmesi) bir kısmında ya da hepsinde sorun yaşayabilirler. Bilgiyi işleme süreci dört aşamadan oluşmaktadır.

1. Girdi Aşaması: Bilginin duyu organları yolu ile beyinde algılanma sürecidir. Özel öğrenme güçlüğünde uyaranların görsel, işitsel, dokunsal, kinestetik (hareket) ve vestibüler (denge) açıdan algılanmasında sorun yaşanabilir.

2. İşleme Aşaması: Beyne giden bilginin işlenmesi sürecidir ve üç aşamada tamamlanır. Bu aşamalar sıraya koyma, soyutlama ve organizasyondur. Özel öğrenme güçlüğünde bu aşamaların birinde ya da tümünde sorun yaşanabilir.

3. Bellek-Depolama Aşaması: Gelen bilgi beyinde işlendikten sonra kullanılmak üzere bellekte depolanır. Özel öğrenme güçlüğünde kısa süreli, uzun süreli ve işleyen bellek ile ilgili sorun yaşanabilir.

4. Çıktı Aşaması: Beynin bilgiyi mesaj olarak hücrelere, kaslara, dil ya da motor etkinlik alanlarına göndermesi sürecidir. Öğrenilen bilgiler konuşma, yazma, çizim, jest ve mimikler yolu ile ifade edilirler. Özel öğrenme güçlüğünde bu alanlardan birinde ya da birkaçında güçlük yaşanabilmektedir. Özel öğrenme güçlüğünde okul öncesi dönemden itibaren dil, algı, kavram, motor koordinasyon, bellek, dikkat-konsantrasyon, sıralama, organizasyon, duygusal-sosyal alanlarda güçlükler görülebilmektedir (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı,2008).

1.1.9. Engellilik Nedenleri

Yapılan bilimsel çalışmalar sonucu engelliliğe neden olan onlarca sebep bulunmaktadır, bunların en genel olanları ve sık rastlananları aşağıda sıralanmaktadır.

1. Bulaşıcı Hastalıklar ve Zehirlenmeler:

Doğum öncesinde hamile annenin geçirdiği (frengi, toksoplazma, kızamık vb) bulaşıcı hastalıklar, anne rahminde henüz gelişmekte olan bebeğin beyinde çeşitli bozukluklara neden olabilmektedir.

2. Yaralanma ve Fiziksel Etkiler:

Doğmamış yada yeni doğmuş bir bebeğin beyin yapısı, travma ve fiziksel etkilere oldukça açıktır. Annenin hamileyken geçirmiş olduğu kazalar, aldığı röntgen ışınları, doğum anında çocuğun oksijensiz kalması; doğum sonrasında çocuğun geçirdiği kazalar, düşmeler, çarpmalar ya da geçirmiş olduğu ateşli hastalıklar beyinde çeşitli özürlere neden olabilir.

3. Metabolizma ve Beslenme Bozuklukları:

Sağlıklı bireylerde alınan besin maddeleri vücutta belirli bir düzen içerisinde değişikliklere uğramaktadır. Metabolizma diye adlandırdığımız bu süreç bazı bireylerde çeşitli nedenlerle düzgün işleyememektedir. Bu durumda ortaya çıkan zehirli maddeler, organizmanın bütününe gelişimini ve dolayısıyla da beynin gelişimini olumsuz olarak etkiler.

4. Kaba Beyin Hastalıkları:

Bu grup zihinsel geriliğe neden olan ur ve benzeri olan beyin hastalıklarını içermektedir.

5. Doğum Öncesinde Bilinmeyen Nedenler:

Nedeni henüz bilinmeyen doğum öncesi ve doğum anında meydana gelen durumlardır.

6. Kromozom Anormallikleri:

Sağlıklı insan hücresinde 23 çift kromozom bulunmaktadır. Bunlar insanların çeşitli özelliklerini belirleyen genleri taşımaktadır. Ancak bazen kromozom yapılarında çeşitli bozukluklar ya da sayılarında farklılıklar vardır (47 kromozom, Down Sendrom'una sebep olur.) görülebilmektedir. Bu durum kalıtım ya da sonradan meydana gelen etmenlerle açıklanabilir. Bunlar; radyasyon, kimyasal maddeler, ilaçlar, virüsler, yaşlı yumurta ya da yaşlı sperm hücreleridir.

7. Gebelik Bozuklukları:

Erken doğum (37.haftadan önce) ve geç doğum(40.haftadan sonra) ya da çocuğun ağırlığının 1,5 kg altında olması (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı,2008) (www.psikologum.com,2009).

1.1.10. Zihinsel Engellilik

ICIDH-1 özürllülüğü (engelliliğı) bozukluk (impairment), özürllülük (disability) ve engellilik (handicap) olmak üzere üç boyutta tanımlamaktadır (WHO,1980):

Bozukluk; “sağlık bakımından psikolojik, fizyolojik ve anatomik (fiziksel) yapı ve fonksiyonlardaki eksiklik ve anormallik”. Özürllülük “bir bozukluk sonucu, normal tarzda veya normal kabul edilen sınırlar içinde bir aktiviteyi gerçekleştirme becerisinde kısıtlılık veya yetersizlik”, Engellilik ise “bir bozukluk veya özür nedeni ile yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağılı olarak kişiden beklenen rollerin kısıtlanması veya yerine getirilememesi” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlardan yola çıkarak ve daha şık bir hitap olduğı için sadece engellilik kavramını kullanmaktayız.

ICIDH'nin yeniden düzenlenmiş hali olan ICF'de, ICIDH'deki bozukluk kavramı yerine beden yapı ve fonksiyonları, özürllülük yerine aktivite sınırlılığı ve engellilik yerine katılım kısıtlılıkları kavramları yer almıştır (WHO, 2001) (Başbakanlık Özürllüler İdaresi,2005:7).

Zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağılı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyi ifade eder (Başbakanlık Özürllüler İdaresi,2005:7).

1.1.10.1. Hafif Düzeyde Zihinsel Engel

Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliğı nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine sınırlı düzeyde ihtiyaç duyan bireyi ifade eder (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı,2008).

Bu düzeyde olan bireyler okuma yazma, günlük yaşama dair kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme (yemek içmek, tuvalet ihtiyaçları, elbiselerini giyip çıkarma, ayakkabılarını giyebilme, toplu ulaşım araçlarıyla şehrin herhangi bir yerinden bir başka yerine gidebilme, cep telefonu, bilgisayar, saç kurutma makinesi vb. teknolojik makineleri kullanma) gibi günlük hayata dair bizlerin yapabildiğı birçok şeyi yapabilmektedirler.

Akademik hayatlarında ise biraz daha düşük oranlı başarıları vardır. İlköğretim düzeyinde ya özel alt sınıfta eğitim almaktadırlar ya da kaynaştırma öğrencisi statüsüyle herhangi bir ilköğretim sınıfında öğrenim görmektedirler.

Lise düzeyine geldiklerinde ise ya akademik hayatları son bulur (devlet okullarında) ya da iş okulu ismi verilen kısmi meslek lisesi gibi fakat daha düşük akademik seviyede ki bu okullarda 4 yıl daha eğitim alırlar. Bu okullara kayıt yapmanın ise zorlukları vardır çünkü bu tarz iş okulu sayısı şehirdeki engelli nüfus oranına denk olmadığından dolayı veya arz talep dengesini sağlayamadığı için çok fazla süre (3-4 yıl) ön kayıtlı olarak beklemek zorunda kalınmaktadır. Bu süreyi bekleyip engelli bireylerin eğitimini devam ettiren bilinçli ebeveynler de olmaktadır, öte yandan bu sürenin uzun olması ve ne zaman sıranın kendi çocuklarına geleceğini kestiremeyen ve bu konuda okul yönetiminin bilgi verememesi de kimi ailelerin çocuklarının eğitim hayatlarını sadece özel eğitim kurumlarında (rehabilitasyon merkezlerinde) devam ettirmeyi uygun görmektedirler. İş okuluna kayıt sürecini beklemekten vazgeçtiklerinden dolayı bu bireylerin devlet okullarında ki eğitim süreci böylece bitmiş olmaktadır.

Son iki yıl içinde Bursa'da 6 adet yeni iş okulu açılmıştır. Bu da o bekleme süresini ve eğitimden uzak kalacak engelli birey sayısını azaltıcı bir katkı olmuştur. Bu iradeyi gösterdikleri için Bursa İl Milli Eğitim Müdürlüğü hem tebrik hemde takdiri hak etmişlerdir.

1.1.10.2. Orta Düzeyde Zihinsel Engel

Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine yoğun şekilde ihtiyaç duyan bireyi ifade eder (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı,2008).

Orta düzey zihinsel engelli bireyler ise hafif düzey zihinsel engelli bireyler kadar olmasa da birçok beceriyi kendi başlarına yapabiliyorlar. Burada önemli bir fark bir başkasından biraz daha fiziksel destek alarak yapabilmeleridir.

Orta düzeyde zihinsel engelli bireylerin eğer fonksiyon kaybı oranı düşük ise yukarıda hafif düzeyde zihinsel engelli bireyler için saydığımız bazı becerileri de

yapabilmektedirler. Bu da bu bireylerin hayata daha sağlıklı bağlanmalarına ve bireyselleşmelerine katkı sağlayıcı bir özelliktir.

1.1.10.3. Ağır Düzeyde Zihinsel Engel

Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle öz bakım becerilerinin öğretimi de dâhil olmak üzere yaşam boyu süren, yaşamın her alanında tutarlı ve yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey olarak tanımlanmaktadır. (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı,2008)

Zihinsel engelli bireyler içerisinde sosyal hayata uyum açısından en çok zorluk çeken grup ağır düzeyde zihinsel engeli olan bireylerdir. Özellikle ebeveynlerini en çok yoran ve zorlayan engel grubudurlar. Sosyal hayata uyumda en çok zorluk yaşayan bireyler de yine bu düzeyde olan bireylerdir.

1.2. Din, Dini Tutum ve Tutum

1.2.1. Din

Terim olarak dinin değişik özellikleri belirtilecek şekilde yapılan birbirinden farklı tanımlamalar vardır. Din kelimesinin tek veya ortak bir tanımı olmadığı için mevcut tanımları verilerek ortak fikir edinilmesi amaçlanmaktadır.

Arapça kelime olan din sözü, ceza ve yargı, usul, adet ve tutulan yol anlamlarına gelir. Latince karşılığı olarak kullanılan "Religio" sözcüğü ise, Allah'a saygı ve korku ile bağlılık, kendini ibadete verme, tören ve ayinlere katılma gibi anlamlara gelmektedir (Peker, 2000:17).

Arapça bir kelime olarak "dal, ye, nûn" harflerinden meydana gelen din sözcüğü, söyleyiş şekli değişmeksizin Türkçeye girmiştir. Kelime, gerek İslâm öncesi Arapçasında gerekse Kur'ân ve Sünnet'te oldukça yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bunun tabii bir sonucu olarak da din sözcüğü İslâm tarihi boyunca, bütün çeşitliliğiyle ve farklı oranlarda yoğun olarak, kaynaklarda, ilmî ve edebî eserlerde, sözlü ve yazılı anlatımda, İslâmî ilimlerin anahtar terimlerinin en başında yer almıştır. Aynı kökten gelen ve Yüce Allah'ın sıfatı ya da ismi olarak kullanılan "ed-Deyyân", yapılan işlerin karşılığını veren, kahreden, yani istediğine zorlayan, egemen, hikmetle yöneten, hesaba

çeken, hiçbir ameli karşılıksız bırakmayıp hayra da şerre de karşılık veren demektir (Esir, 1979: 148).

"Mütedeyyin" ise, Allah'ın dinine teslim olan, itaatkâr, öldükten sonra hesap ve cezaya inanan kimse demektir (Şehristâni, ty:38).

İstilah Olarak Dinin Anlamı: "Yüce Allah'ın, kullarının kendisi vasıtası ile hakka ulaşmaları için peygamberleri aracılığı ile akıl sahibi insanlara tebliğ ettiği, onları dünya ve Ahiret mutluluğuna kavuşturan sistem, Allah'ın koyduğu hükümler" anlamındadır. Bu anlamıyla din hem inanç konularını hem de amelî konuları kapsamaktadır. Her peygamberin getirdiği "millet" hakkında da kullanılabilir. Allah'tan geldiği için (Allah'ın dini şeklinde) Allah'a; Peygamber tarafından tebliğ edildiği için (Peygamber'in dini şeklinde) peygambere; ona uyup bağlandıkları için de meselâ "Müslümanların dini" şeklinde ümmete izafe edilebilir (İsfahani, 1961:74) (Tehanevi, 1984:503).

İbn Teymiyye de terim olarak "din"i şöyle açıklamaktadır: "İslâm, İman, İhsan diye ifade edilen her üç kademe, "din"in kapsamı içerisindedir. Çünkü sahih hadiste de belirtildiği gibi Hz. Cebrail gelip bu konularda soru sorarak cevaplarını aldıktan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "O, Cebrail'di. Size dininizi öğretmek üzere gelmiştir. Böylece o, bunların hepsinin "din"inizin kapsamına girdiğini açıklamış oluyor. " Din ile Allah'a itaat ve ibadet ettiği için "Allah'ın dini" denilir. Kula izafe edilmesinin sebebi ise itaat edenin o olmasıdır" (Teymiyye, ty:158).

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi; "din", istilah olarak tanıtılmak istenince; genelde "hak din" ve "son din" olan İslâm tanıtılmak istenmiştir. Bunun en önemli sebebi olarak Allah katında geçerli tek din'in İslâm olması (Ali İmran, 3/19) gösterilebilir (www.ayetler.com,2010).

Din, Allah tarafından belirlenmiş, insanlara mutluluk yollarını gösteren, yaradılışlarındaki gaye ve hedefi, Allah'a ne şekilde ibadet yapılacağını bildiren bir kanundur (Akseki, 1970:7).

"Din, kişinin, ilahi bir kudretin varlığını, bu kudretin her şeyden üstün olduğunu, insandan yapması ve yapmaması hususunda taleplerde bulunduğunu gönülden kabul ve tasdik ederek O'nun hizmetine girmesidir" (Yavuz, 1982:87). Diyerek insanın dine

gerekliliğinin ve dinin insanın her anında ve insan hayatının her alanında tahakkümü olduğuna vurgu yapılmıştır.

Din; itaat, kulluk, hizmet, birisinin emri altına girmek, birinin işini araştırmak, başkasının üstünlüğünü kabul edip boyun eğmektir (Kesir, 2002:13). Bir ayette ise; “Onlar Allah’ın dininden başkasını mı arıyorlar? Hâlbuki göklerde ve yerde ne varsa hepsi ister istemez O’na boyun eğmiştir. Nihayet de O’na döndürülüp götürülecektir.(Ali İmran,83) görüldüğü gibi din kelimesinin birçok anlama gelen manası vardır.

Din kavramına dair bir başka tanımlama ise, antropolog Geertz, dinin sosyal ve sübjektif kutuplarını göz önünde bulundurarak şöyle bir tanım vermektedir: ”Din, varoluş konusunda genel mahiyette kavramlar dile getiren ve insanlarda güçlü, derin ve kalıcı ruhi eğilimler uyandıracak tarzda etkide bulunan bir semboller sistemidir. Dile getirdiği kavramlara öyle bir gerçeklik sağlar ki, bunların etkisiyle yaşanan motivasyonlar ve ruhi eğilimler ancak gerçeğe dayanmakta gözükmektedir.” Bu tanımın önemi, sosyolog ve psikologların (gerek benim ve gerekse meslektaşlarımla) hesaba katmak zorunda oldukları dinin statüsünü açıkça ifade etmiş olmasındandır. Çünkü insanı çoklu yapı ile ele almadığımız sürece hep bir şeylerin eksikliği hissedilecektir. Bu eksiklikleri gerek tedavi sürecinde gerekse toplumsal olayları analiz ederken hissetmekteyiz. İnsanı tek yönden değerlendiren teorilerin bir yere kadar gelip bir yerden sonra tıkanıp şahit oluyoruz, tamda bu süre içerisinde başka şeylerinde yani insanı ve hayatı başka/farklı açılardan değerlendirmenin kaçınılmaz zorunluluğunu yaşıyorsunuz. Bu mesleki tecrübelerle de sabittir zaten.

1.2.2. Tutum

Tutum: *a.* 1. Tutulan yol, davranış. 2. Para veya herhangi bir şeyi dikkatli kullanma, idare, idareli tüketme, iktisat, tasarruf, ekonomi (<http://tdkterim.gov.tr>,2010).

Bizim için önemli tabii ki birinci anlamıdır. Yani tutulan yol, davranıştır. Tutum bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir.

Tutumların temelinde iki önemli özellik yatar:

- I. Uzun sürelidirler.
- II. Bilişsel, duygusal ve davranışsal biçimleri içerirler.

Bu özelliklerin gücü kendi aralarında ve tutumdan tutuma farklılık gösterir. Bunun dışında, tutumlar şiddet derecesi, karmaşıklık, diğer tutumlarla ilişki, birimler arası tutarlılık ve tutumlar arası tutarlılık gibi özelliklere sahiptir.

Tutum davranışa tek başına ve doğrudan değil, ortamsal etkenlerle birlikte etki eder. Ortamsal engel kavramı, belirli bir tutumun ne zaman davranışa dönüşüp ne zaman dönüşmeyeceğini anlamamıza yardımcı olur. Belirli bir davranışın görülmesi o davranışın altında yatan tutumun güç derecesiyle, ortam engelinin gücü arasındaki etkileşimin bir sonucu olup aynı zamanda alışkanlık ve beklenti gibi etkenlerin de etkisindedir (<http://www.aof.anadolu.edu.tr>.2009).

Tutum: (attitude) Batı dillerindeki “attitude” kelimesi Latince “aptitudo” kelimesinden gelmektedir. Dilimizde bu kelimenin karşılığı olarak “tutum, tavır, vaziyet alış” gibi terimler kullanılmaktadır. Son zamanlarda tutum kelimesi günlük hayatta daha sıkça kullanılır olmuştur.

Keza insanların da kendileri hakkında, çevrelerindeki kişiler hakkında, çeşitli inançlar ve düşünceler, sosyal kurumlar hakkında çeşitli tutumları vardır.

“Tutum, bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir (Kağıtçıbaşı, 1983:84).

Bir başka tanım ise: “Tutum kelimesi, psikolojide önceleri, muhtevastan bağımsız bir biçimde düşünülmüş, belli bir istikamette tepkide bulunma eğilimi “ anlamında kullanılmıştır. Bu anlamda kullanıldığında şüphe, kanaat, hayret ve şaşkınlık birtakım tutumlardır. Kelime giderek ahlaki (morale) bir vaziyet alışla ilgili bütün ilişkiden kurtulmuş ve tamamen psişik bir düzeye yerleşmiştir (Uysal, 1996:28-29).

İnsanın yaşadığı sürece aldığı eğitim, birçok defalar karşılaştığı nesnelere, insanlar, olaylar, gruplar, inanç ve düşünce sistemleri vs. vardır. Bunların insanda uyandırmış olduğu duygular, düşünceler ve bunlar hakkında edindiği bilgiler, zamanla ahenkli ve devamlı birer bütün meydana getirir. İşte tutum (tavır) kişinin herhangi bir obje ile ilgili

düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde belirleme tarzıdır. Bir tutum üç unsurdan oluşur: Zihni unsur, duygu unsuru ve davranış unsurdur.

Tutumun zihni unsuru, bireyin o tutumuna konu teşkil eden objeye dair bilgi ve inançlarıdır. Bunlar, lehte de aleyhte de olabilir. Tutumun duygu unsuru da tutum o objeden hoşlanması veya hoşlanmaması, onu sevip sevmemesi durumudur. Bu unsur, tutuma devamlılık, iticilik ve yönlendirilicilik karakteri verir. Tutumun davranış unsuru da tutumun objesiyle ilişkili olan her çeşit davranışa hazır olma eğilimini belirtir. Eğer birey, herhangi bir objeye karşı olumlu bir tutum tutuma sahipse ona yardım etmeye, onu desteklemeye hazır bir eğilimde; ona karşı olumsuz bir tutuma sahipse, ona zarar vermeye, onu cezalandırmaya veya reddetmeye hazır bir eğilimde olacaktır (Peker, 2000:145).

Görülüyor ki bir tutum, bireyin düşünce, duygu ve davranışlarını birbiriyle uyumlu kılarak etikler. Tutumlardaki zihinsel, duygusal ve hareket unsurları, yerleşmiş güçlü tutumlarda tam olarak bulunur. Zayıf tutumlarda ise özellikle davranış unsuru çok zayıf olabilir. Aslında tutum, doğrudan doğruya gözlenebilen bir davranış değildir, davranışa hazırlayıcı eğilimdir. Tutum gözle görülmez, fakat gözle görülebilen bazı davranışlara yol açtığından, bu davranışların gözlenmesi sonucu, herhangi bir tutumun var olduğu söylenebilir. Örneğin; sabah ezanından rahatsız olduğunu ileri süren birisinin, dine karşı olumsuz bir tutuma sahip olduğu hükmüne varılabilir (Peker, 2000:145).

1.2.3. Dini Tutum

Tutum insanın herhangi bir konu, durum veya sosyal sityasyonla ilgili bilgi, inanç, duygu ve davranışlarını düzenli bir şekilde belirleme tarzı veya eğilimi olduğuna göre, bir kişinin her konuda olduğu gibi dini konularda da birtakım tutumlar kaçınılmaz bir olgudur. Dolayısıyla insanların din, dini inanç ve ibadet esaslarıyla ilgili olarak da değişik tutumları olması beklenir. “Dini tutum, bir kişinin lehte veya aleyhte olsun, dinle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını belirleme tarzıdır” diyebiliriz (Uysal, 1996:30).

İnsanların genel olarak dinle ve dinin inanç ve ibadet esaslarıyla ilgili olarak da değişik tutumları vardır. Örneğin; bir şahıs, “din insanlara huzur ve mutluluk getirir” inancıyla dinin lehinde bir tutum takınarak onun yayılması için çalışırken bir diğeri, “din

insanların geri kalmasına neden olur” inancıyla aleyhinde bir tutulma onun eğitimine karşı çıkabilir. Yine bir müslüman “İslam dini içkiyi haram kılmıştır” inancına faydalı olarak, işyerinde içki satmaz ve satanları da hoş karşılamazken, bir diğeri, içkinin haram olduğuna inanmakla beraber, içki satmanın bir mahsuru olmayacağını, içkinin sadece ticaretini yaptığını söyleyerek içki satışını olumlu karşılayabilir. Bunların yanında diğeri bir şahıs da, içkinin bazı yaraları olduğundan ve haram olmayacağından bahsederek içki içmenin de satmanın da lehinde bir tutum takınabilir. Bu örnekleri, tüm inanç ve ibadet esaslarıyla ilgili olarak çoğaltmak mümkündür. O halde dini tutum şu şekilde: dini tutum, kişinin dinle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını belirleme tarzıdır. Yani kişinin dine dair bilgi ve inançları (zihni unsur), dinin bütününden ya da herhangi bir esasından hoşlanması veya hoşlanmaması (duygu unsuru) ve dinle ilgili davranışları, yani lehte ve aleyhteki birtakım faaliyetleri (davranış unsuru) onun dini tutumunu oluşturur (Peker, 2000:146).

1.2.4. Alışkanlık

Alışkanlık, *a.* 1. Bir şeye alışmış olma durumu, alışkınlık, alışmışlık, alışkı, itiyat, huy, ünsiyet. 2. Yakınlık, arkadaşlık, ünsiyet. 3. *fel.* ve *ruh b.* İç ve dış etkilerle hep aynı biçimde gerçekleşmesi sonucu beliren şartlanmış davranış. Güncel Türkçe Sözlük

Alışkanlık:

1. Bir edim ya da etki karşısında canlı bir varlığın kazanmış olduğu değişmez tutum. 2. Bir şeyin sık sık yinelenmesi sonunda oluşan huy ve alışkı (Eğitim Terimleri Sözlüğü, 1974).

Alışkanlık: *İng.* habit İç ve dış etkilerle eylem ve davranışların yinelenmesi, hep aynı biçimde gerçekleşmesi sonucu beliren, koşullanmış davranış ya da tepki biçimleri. Alışkanlıkların toplamı, insanın bir tür "ikinci doğasını oluşturur. Alışkanlık, bir yalınlaştırma olduğu, özel bir dikkat çabasını gereksiz kıldığı için düşünsel yükü azaltır; ancak düşünce ve davranışlarda bir katılma yarattığından bunların gelişimini engelleyici etkisi de vardır (Felsefe Terimleri Sözlüğü, 1975).

Alışkanlık: *İng.* Habit. Düzenli ve sürekli olarak kendini gösteren, öğrenilerek edinilmiş yalın davranışlar (Ruhbilim Terimleri Sözlüğü,1974) (<http://tdkterim.gov.tr>,2010).

1.3. Engelli Bireylerin Psiko-Sosyal Özellikleri

Aileler için özürlü bir bireye sahip olmak, yaşamlarının en zorlu deneyimidir. Özürlü bir çocuğa sahip olduğunda anne babalar ilk olarak hayal kırıklığı yaşarlar. Çocuklarına ne olduğunu bilemediklerinden hayal kırıklığına uğrarlar. Büyük endişe içindedirler. Kendilerini, eş ve yakınlarını ya da sağlık ekibini suçlarlar. Çocuklarına tam teşhis konunca bu duygu ve endişeler kaybolmaz. Çocukların durumunun ne olduğunu kabul etme, birkaç ay veya yılları alabilir. Bir kısım aile ise çocuklarının durumunu kabul etmez. Ailelerin tepkilerini açıklayan dört model vardır. Bunlar (Dennis, 1999 ve Akkök,1997)

1. Aşama Modeli: Ailelerin çeşitli aşamalardan geçerek kabul ve uyum aşamasına geldiğini varsayan modeldir. Bu modele göre, normalden farklı özellikte çocuğu olduğunu öğrenen anne babalar, ilk aşama olarak, duygusal bir karmaşa içine girerler. Davranışları, düşünceleri karmaşıktır. Daha sonra yas, aşırı üzüntü, hayal kırıklığı, ret, suçluluk ve savunma mekanizmalarının yoğun yaşandığı tepkisel aşama gelir. Bunu “Ne yapılabilir? Neler yapabilirim?” sorularının sorulmaya başladığı uyum ve duruma alışma süreci izler. Aileler daha sonra bilgi ve becerilerini geliştirmeye, çocukları ve kendileri için planlar yapmaya ve geleceği düşünmeye başlarlar.
2. Sürekli Üzüntü Modeli: Aileler gerek aile içi yaşantıları, gerekse toplumsal tepkilere bağlı olarak sürekli üzüntü ve kaygı içindedirler. Çocuğun farklılığının kabulü ve üzüntü bir arada yaşanabilir ve ailenin uyum süreci böylece gelişir.
3. Bireysel Yapılanma Modeli: Duygulardan çok mantık temel alınır. Ailelerin farklı tepkileri, bu duruma getirdikleri farklı yorumlar, farklı algılara bağlanabilir. Aileler, içinde yaşadıkları çevrenin de değer yargılarına bağlı olarak, gelecek yaşantılarına ve çocuklarının geleceğine ilişkin bilinçli yapılar oluştururlar. Farklı özelliği olan bir çocuğun doğumu, bu oluşmuş yapılara uymadığı için aile yoğun bir kaygı yaşar. Bu şok döneminin ardından aile, tekrar bir yapılanma sürecine girerek, kendilerine ve çocuklarına ilişkin farklı yapılar oluşturmaya başlar.

4. Çaresizlik, Güçsüzlük ve Anlamsızlık Modeli: Farklı özellikleri olan bir çocuğun anne babada yarattığı duygular, yakın çevrenin tepkileriyle çok yakından ilişkilidir. Onların, durumu olumsuz ve çaresizlik içinde algılanması, anne babanın da benzer duygular içine girmesine neden olur. Çaresizlik ve güçsüzlük, farklı özellikte olan yeni bir bebeğin doğumunda tüm anne ve babalar da yaşanabilecek bir duygu olmakla birlikte, yakın çevrenin çocuğa karşı tepkileri, anne babanın tepkilerinin, duygularının şekillenmesinde temel oluşturur. Özürlü (Engelli) bir çocuğa sahip aileler, kendilerine özgü bir kaygı yaşamaktadırlar. Bu özürlü bir çocuğa annelik – babalık etme kaygısıdır. Aileler böyle bir çocuğun doğumu ile karmaşık duygular yaşamakta, durumu kabullenene kadar belli bir süreç den geçmektedirler. Bu sürecin aşamaları; reddetme, öfke, uzlaşma, depresyon ve kabullenmedir. Özürlü çocuğa sahip ailelerdeki kaygı durumunu inceleyen araştırmalarda bu karmaşık duyguların, çocuğun özrünün ağır veya hafif olmasına bağlı olmadığını, çocuğun durumunun kesin olarak tanılanmasından sonra kabule doğru geliştiğini gösterir özelliktedir (Kübler,1968) (Gökcan, www.toplumvesiyaset.com,2010).

Bu ve benzeri modeller aslında engelli üyesi bulunana ailelerin takınması muhtemel tutumlarıdır. Bir kişinin size bağlı, bağımlı kalması demek aslında iki farklı bireyin birlikte hareket etmesi, normal süreden çok daha fazla bir oranda birbirleriyle etkileşim içinde olmasına sebebiyet vermektedir. Genelde her ikisi açısından da yıpratıcı ve yorucu bir durum ortaya çıkmaktadır.

1.4. Dünya ve Türkiye’de Engelliler Üzerine Yapılan Çalışmalar

Dünyadaki Gelişmeler

Özürlülüğün küresel tahminlerine yönelik çalışmalar ilk kez Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 1974 yılında yapılmış ve 1976 yılında yayınlanmıştır. Buna göre, dünya nüfusunun %10'unun özürlü olduğu tahmin edilmektedir (Halender, 1990) (Başbakanlık Özürlüler İdaresi, 2005:2).

1.4.1. Birleşmiş Milletlerin Çalışmaları

Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü (UNSD) özürlü istatistiklerinin toplanması ve yayınlanması amacıyla geniş kapsamlı çalışmalar yapan ve devam eden ilk uluslar arası organizasyondur. UNSD, ilk olarak 1947–1981 yılları arasında Mısır, Irak, İsrail,

Lübnan ve Suudi Arabistan'da yapılan 8 nüfus sayımı ve 6 örneklem araştırması olmak üzere toplam 14 çalışmanın verilerini kullandığı çalışmasını “Özürli İstatistiklerinin Geliştirilmesi: Vaka Çalışmaları” adı altında yayınlamıştır (UNSD, 2003) (Başbakanlık Özürli İdaresi, 2005:3).

DISTAT'ın ikinci versiyonu 100 ülkede yapılan 179 ulusal özürlilik çalışmasını kapsar. Birleşmiş Milletler 2001 Özürli İstatistikleri Özetinde, Hindistan ve Katar'da %0,2, Norveç'te %33 oranında özürlilik saptandığını bildirilmiştir. 2001 yılında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden uzmanların ulusal istatistik sistemleri içinde özürlilikle ilgili veri toplama aktivitelerini değerlendirdikleri “Uluslararası Özürliliğin Ölçülmesi Semineri” gerçekleştirilmiştir. Seminer sonucunda özürli istatistiklerinin uluslar arası düzeyde karşılaştırılabilir olması gerektiğine vurgu yapılarak, bundan sonraki uygulamaları izlemek ve geliştirmek amacıyla Özürli İstatistikleri Washington Grubu kurulmasına Washington Group on Disability Statistics (WG) karar verilmiştir (Başbakanlık Özürli İdaresi, 2005:3).

WG Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu tarafından oluşturulan, farklı ülkelerden uzmanların katıldığı, resmi olmayan, danışman bir gruptur. Grubun temel amacı, nüfus sayımlarında ve örneklem araştırmalarında özürliliğin ölçülmesi için kullanılacak ve uluslar arası karşılaştırmaları kolaylaştıracak referans bir ölçme aracı geliştirmektir. WG çalışmasını tamamladığında daha fazla karşılaştırılabilir özürli verilerine ulaşmak mümkün olabilecektir (WG, 2002) (Başbakanlık Özürli İdaresi, 2005:3).

1.4.2. Dünya Sağlık Örgütü'nün Çalışmaları:

Uluslar arası düzeyde standardize edilmiş ve karşılaştırılabilir özürlilik verilerin elde edilmesine yönelik çalışmalarda önemli bir aşama Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından geliştirilen bir sınıflandırma sistemidir. Bu sınıflandırma sistemi ilk kez 1980 yılında International Classification Impairment, Disability and Handicap (ICIDH-1) adıyla geliştirilmiş, daha sonra International Classification Functioning and Disability (ICIDH-2) (WHO, 1999) olarak yeniden düzenlenmiş ve son olarak da International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) (WHO,2001) olarak yayımlanmıştır. ICF standardize edilmiş kavramlar ve terminoloji ile özürlilikle ilgili verilerin toplanması ve sınıflanmasında genel bir kavramsal çerçeve sağlar. Genel bir kavramsal çerçevenin kullanılması, ulusal ve uluslar arası düzeyde verilerin

karşılaştırılabilmesi ve verilerin geniş kapsamlı kullanılabilmesi için önemli bir araçtır (Başbakanlık Özürlüler İdaresi,2005:4).

Özürlülüğün ölçülmesi ve uluslar arası karşılaştırmalar yapılabilmesi için WHO tarafından geliştirilen bir başka ölçek olan WHODAS II (Disability Assesment Schedule), ICF uygulamaları ile karşılaştırılabilecek ve kültürler arası uygulanabilirliği olan, zihinsel, fiziksel, duyuşal vb tüm özür türlerini değerlendirmede kullanılabilcek yararlı bir araçtır (Handershot, 2001) (Başbakanlık Özürlüler İdaresi, 2005:4).

Dünya Sağlık Raporu 2000'de, WHO dünya nüfusunun sağlığını değerlendirmek için yeni bir yöntem önerdi. Disability Adjusted Life Expectancy (DALE) adı verilen bu yöntem tamamen sağlıklı yaşanacak yılların sayısını bir başka deyişle sağlıklı yaşam beklentisini ölçen bir yöntem olarak geliştirilmiştir. DALE, sağlık ve özürlülikle ilgili veri toplama çalışmalarında da kullanılan gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır (Colin ve ark, 2000) (Başbakanlık Özürlüler İdaresi, 2005:4).

WHO Avrupa Bölge Ofisi (EuroWHO, 2002), Avrupa ülkelerinde kullanılan ulusal sağlık ölçeklerini Dünya Sağlık Örgütünün “Herkes İçin Sağlık” hedefleri çerçevesinde birleştirmek amacıyla EuroHIS (European Healt Interview Surveys) projesini gerçekleştirdi. EuroHIS projesi, sağlık ve sağlığa bağlı alanlarda (çeşitli özürlülük boyutları da dâhil olmak üzere) genel ölçme araçları geliştirmek ve ulusal sağlık araştırmalarında kullanımını yaygınlaştırmak, ülkelerin topladıkları verileri karşılaştırmak amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir (Başbakanlık Özürlüler İdaresi, 2005:4).

1.4.3. Avrupa Komisyonunun Çalışmaları

Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen Harmonization of Health Expectancy Calculations in Europe Projesi (Euro-REVES), sağlığın ölçülmesi ile ilgili uluslar arası uygulamaları ve önerileri tarayarak Avrupa Birliği tarafından kullanılacak standart ölçmeler önerdi. Sağlık beklentisinin ölçülmesinde standardizasyon sağlanması Euro-REVES'in temel önerisidir. Bu çalışmada sağlığın beş boyutuna odaklanıldı. Fiziksel ve duyuşal sınırlılıklar, günlük yaşamdaki aktivite kısıtlılıkları, günlük aktivitelerde engellenmeler, algılanan sağlık ve ruh sağlığı (Euro-REVES, 2002).

Avrupa Komisyonu İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından 11 Avrupa Birliği ülkesinde özürllükle ilgili verilerin elde edildiği örneklem araştırmaları karşılaştırılmıştır. Belirlenen sağlık ve sağlığa bağlı kategorilere göre araştırmalardaki sorular format, anlam vb değişkenler açısından karşılaştırılmıştır (Rasmussen ve ark, 1999) (Başbakanlık Özürlüleri İdaresi, 2005:4).

Daha sonra Eurostat'ın desteği Avrupa Birliği ülkelerindeki özürlü istatistiklerini geliştirmek için Avrupa'da Özürlülüğün Ölçülmesi Projesi gerçekleştirilmiş, örneklem araştırmaları ile özürlülüğün ölçülmesi ve karşılaştırılabilir veriler elde edilmesini sağlamak üzere bir program hazırlanmıştır (Başbakanlık Özürlüleri İdaresi, 2005:4).

Avrupa Komisyonu (2001), sağlığın temel belirleyici olan fiziksel aktivite için test etme ve izleme sistemi geliştirmek amacıyla hazırladığı European Physical Activity Surveillance System (EUPASS) projesi ile Avrupa Sağlığı İzleme Sistemini ve metodolojik bulgularını incelemiştir. Çalışma sonucunda Avrupa toplumunda standart ve kullanılan fiziksel aktivite göstergelerinin birbirinden farklı olduğu ve yeniden düzenlenerek bir standardizasyona kavuşturulması gerektiği bildirilmiş, fiziksel aktivite göstergeleri ile birlikte, sağlığı izleme çalışmalarında fiziksel aktivitelerin mutlaka ölçülmesini önerilmiştir (Başbakanlık Özürlüleri İdaresi, 2005:4).

1.4.4. Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütünün alışmaları (OECD)

Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü (OECD) özürlülikle ilgili ölçümlerin uluslar arası karşılaştırılmasında ilk öncü organizasyonlardan biridir. 1970'lerin sonlarında OECD sosyal göstergeleri geliştirmek amacıyla yaptığı çalışma kapsamında özürlülüğü ölçmek için bir ölçme aracı geliştirmiştir. Bu araç 8–10 OECD ülkesinde kullanılmıştır ve bugün bile hala bazılarında kullanılmaktadır. (Handershot, 2001) 1999 yılında yaşlılık ve özürlülikle ilgili OECD uzmanları toplantısında uluslar arası karşılaştırılabilir verilerin eksikliğine dikkat çekilmiştir. Bundan sonra OECD ülkelerindeki özürlülikle ilgili örneklem araştırmalarının karşılaştırılması amacıyla ayrıntılı bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada 30 OECD ülkesinden 23'ünde sağlık ve özürlülüğü ölçen bir örneklem çalışması bulunmuş, birden fazla çalışması olan ülkelerle birlikte toplam 30 çalışma geliştirilen sağlık ve sağlığa bağlı boyutlar (aktivite/özürlülük boyutları dâhil) ve göstergeler çerçevesinde incelenmiştir (OECD, 2000) (Başbakanlık Özürlüleri İdaresi, 2005:5).

ilgili ayrıntılı istatistiksel veri sağlamak amacıyla tasarlanmış bir örneklem araştırmasıdır. 1992 yılında ilk çalışmaları başlatılan Araştırma, ülkemizin bilindik sosyo ekonomik ve bürokratik koşulları sonucu karar verilmesinden uygulanmasına kadar uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra gerçekleştirilmiştir. Gelişmiş ülkelerin çoğunda bile sadece özürlü istatistiklerinin toplanması amacıyla düzenlenmiş örneklem araştırmaları olmadığı düşünüldüğünde Türkiye Özürümler Araştırması ülkemiz için özürümlerle ilgili veri toplama alanında atılmış büyük ve önemli bir adımdır (Başbakanlık Özürümler İdaresi, 2005:5).

Türkiye’de, yukarıda belirtilen çalışmaların dışında atılan çok önemli bir adım var. 1 Temmuz 2005 tarihli 25828 sayılı kanunla ebeveynlerinin herhangi birinin sosyal güvencesi olsun olmasın tüm engelli bireylerin ihtiyaçları olan eğitimleri almalarını ve bu eğitimlerin ücretinin devlet tarafından ödenmesi kararlaştırılmıştır. Bu devrimsel nitelikli kanun ile Türkiye’nin en ücra köşesindeki engelli bireylere dahi özel eğitim hizmetinden yararlanma imkânı sunulmuştur. Ayrıca söz konusu bireylerin sosyalleşmelerine ve sosyal hayatın tamda merkezine yerleşmelerine sebebiyet vermiştir. Bu kanun gerçektende çok önemli bir sosyal devlet ve eşit vatandaşlık adım olmuştur.

1.5. İslam’ın Engellilere Bakışı

Zihinsel engellilik, Kur’ân’da zihinsel engellilik hakikî ve mecâzî anlamda “mecnûn” (deli) ve “sefih” kelimeleri ile ifade edilmektedir.

a) Fiziksel Anlamda:

Kur’ân’da hakikî anlamda zihinsel engellik iftira ve koruma bağlamında geçmektedir.

İftira Bağlamında:

Mekkeli müşriklerin Peygamber efendimize, Firavun’un Musa (a.s.)’a, Nuh kavminin Nuh (a.s.)’a ve diğer kavimlerin peygamberlerine “deli” diyerek iftira etmeleri bağlamında geçmektedir:

“(Mekke müşrikleri), ‘ey kendisine zikir (Ku’rân) indirilen kimse! Sen mutlaka delisin’ dediler” (Hicr, 15/ 6;Duhân, 44/15; Kalem, 68/51).

“Firavun, ‘bu size gönderilen peygamberiniz, şüphesiz delidir’ dedi” (Şuarâ, 26/27; Zâriyât, 51/39).

“(Nuh kavmi) kulumuzu yalanlayıp ‘bu bir delidir’ dediler...” (Kamer,54/ 9).

“Kavminin ileri gelenlerinden inkâr edenler, (Hûd’-a) ‘şüphesiz biz seni zihinsel özürlü /akılsız olarak (sefâhet) görüyoruz. Biz senin yalancılardan biri olduğuna inanıyoruz” dediler. Hûd da onlar, ‘ey kavmim! Bende akıl noksanlığı yok, fakat ben âlemlerin Rabbinin elçisiyim’ dedi” (A’râf,7/ 66-67). “İşte böyle, onlardan öncekilere hiçbir peygamber gelmemiştir ki, ‘o, bir büyücüdür’ veya ‘o, bir delidir’ demiş olmasınlar” (Zâriyât, 51/52). Peygamberlerin deli olması mümkün değildir, bu itham onlar için bir iftiradır. Nitekim yüce Allah, Peygamberimiz (a.s.) için;

“(Ey Muhammed!) Sen, öğüt ver, Rabbinin nimeti sayesinde sen ne bir kâhinsin ne de bir deli” (Tûr, 52/29).

“(Ey Kureyşliler!) Sizin arkadaşınız (Muhammed) bir deli değildir” (Tekvir, 81/22) anlamındaki ayetlerle bunu reddetmiştir. Kur’ân’da zihinsel özür lülüğün ifade edildiği “sefih” kavramı; dinî ve dünyevî işlerde akıl noksanlığından kaynaklanan görüş ve muhakeme zayıflığı demektir. Sefih kimse zihinsel özür lülük nedeniyle aklın ve dinin gereğinin aksine hareket eder. Bunun sebebi budalalık veya akıl noksanlığıdır.

Koruma Bağlamında: Zihinsel özür lü kimse, özellikle ticarî ve medenî iş ve işlemlerde yararına hareket edemeyeceği için, Kur’ân’da velisinin onu koruyup kollaması emredilmektedir. Konu ile ilgili iki ayet vardır. Belli bir süreye kadar borçlananların, borçlanmayı yazmalarıyla ilgili olarak;

“...Eğer borçlu akli ermeyen veya zayıf bir kimse ise ya da yazdıramıyorsa velisi adaletle yazdırsın...”(Bakara, 2/282) denilmektedir.

“Allah’ın sizin için geçim kaynağı yaptığı mallarınızı akli ermeyenlere (süfehâ’) vermeyin...” (Nisâ, 4/5) Bu âyette “akli ermeyenler” (süfehâ’) ile maksat mallarını saçıp savuran, gereği gibi harcayamayan kimselerdir (Nesefî, ty:10).

Bunlar, rüşüne ermeyen ve muhakeme gücü gelişmemiş olan çocuklar olabileceği gibi kısıtlı, bunamış, depresyona ve bunalıma girmiş, doğuştan veya sonradan akli melekelerini yitirmiş zihinsel özür lü kimselerdir. Ayet, malını akıllıca kullanamayan

zihinsel özürlleri yerme bağlamında değil, akıllarının yetersizliği, yararlı ve zararlı olanı ayırt edebilme yetersizliği, malını muhafazada zayıflığı sebebiyle onları koruyup kollama bağlamında zikredilmiştir (Hazin, ty:10).

b) Mecazi Anlamda

Mecazî anlamda zihinsel özürllük, aklın ilâhî gerçekleri anlamada kullanmamasıdır. Bu anlamda kâfir, müşrik ve münafıklar, Kur'ân'da "gerçekleri anlamayan insanlar" olarak nitelenmişlerdir. Cehennemlikler için, "Onların kalpleri vardır fakat onlar kalpleriyle (gerçeği) anlamazlar" (A'râf, 7/179) buyurulmuştur. Yüce Allah, kâfirlerin, hakkı anlamamaları, inkârda diretmeleri ve büyüklenmeleri (Mümin, 40/35.) sebebiyle "kalplerini mühürlemiştir" (Bakara, 2/7) bu yüzden onlar gerçekleri anlamaz ve bilemez (Tevbe, 9/87, 93, 127) hale gelmişlerdir. İnkâr, isyan ve günahları kalplerinin paslanıp kararmasına (Mutaffifîn, 83/14) hastalıklı olmasına (Mâide, 5/52) ve katılaşmasına (Hac,22/ 53; Mâide, 5/13) sebep olmuştur. Akıllarını kullanmadıkları (Enfâl, 8/22.) için zihinsel özürllü durumuna düşmüşlerdir. Kur'ân'da; kâfir, müşrik ve münafıklar,(Bakara, 2/130, 142.) buzağıya tapan Yahudiler (A'râf, 7/155.) Allah'a ortak koşan cinler, (Cîn, 72/4.) çocuklarını öldüren insanlar (En'âm, 6/140.) zihinsel özürllüler, akıllarını hayırda kullanmayanlar (süfehâ') olarak nitelenmiştir.

BÖLÜM 2: ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLARI

2.1. Araştırmanın Bulguları Ve Yorumları

Yaptığımız araştırmanın sonuçlarını tek tek başlıklar halinde açıklayalım. Her bir bulguyu birer birer ele alıp hem sonuçları tablolar halinde göstereceğiz, hemde yorumlarını ve analizlerini yapacağız. Bütün tabloların yorumları olacaktır fakat esas çalışmamız için anlamlı olan tabloların yorumlamaları ise daha genişçe olacaktır. Araştırmanın hipotezlerini destekleyen tablolar da daha detaylıca değerlendirilecektir.

Tablo 1. Örneklem Grubunu Oluşturan Mülakat Yapılan Kişilerin Dağılımı

		Frekans	Yüzde (%)
Geçerli	Anne	93	77,5
	Baba	17	14,1
	Ağabey	2	1,7
	Abla	6	5,0
	Babaanne	2	1,7
Toplam		120	100,0

Tablo 1: Yukarıda ki tabloda örneklem grubunu oluşturan mülakat yapılan kişilerin dağılımı incelenmiştir. Buna göre mülakat yapılan kişilerin 93'ünün (% 77,5) anne, 17'sinin (% 14,1) baba, 2'sinin (% 1,7) ağabey, 6'sının (% 5,0) abla, 2'sinin (% 1,7) babaanne olduğu görülmektedir. Bu tabloda göstermektedir ki engelli bireylerle ilgilenen hemen hemen her kesim ile mülakat yapılmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 15.0 programı kullanılmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları kullanılmıştır.

Tablo 2. Örneklem Grubunun Ailesinde Bulunan Engelli Çocuğun Cinsiyetine Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde (%)
Geçerli	Kız	60	50,0
	Erkek	60	50,0
Toplam		120	100,0

Tablo 2: Örneklem grubunun ailesinde bulunan engelli çocuğun cinsiyetine göre dağılımı Tablo 2’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan velilerin 60’ının (% 50,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun kız, 60’ının (% 50,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun erkek olduğu görülmektedir. Mülakata başlamadan önce tanı ve eğitim raporlarına bakılarak tanı ve teşhisin doğruluğu kontrol edilmiştir.

Tablo 3. Örneklem Grubunun Ailesinde Bulunan Engelli Çocuğun Hastalığının Tanı Düzeylerine Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde (%)
Geçerli	Hafif düzeyde MR	66	55,0
	Orta düzeyde MR	35	29,2
	Ağır düzeyde MR	19	15,8
Toplam		120	100,0

Tablo 3: Örneklem grubunun ailesinde bulunan engelli çocuğun hastalığının tanı düzeylerine göre dağılımı Tablo 3’te incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan velilerin 66’sının (% 55,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun hastalığının hafif düzeyde MR, 35’inin (% 29,2) orta düzeyde MR, 19’unun (% 15,8) ağır düzeyde MR tanısı olduğu görülmektedir.

Ayrıca, mülakat yaptığımız ailelerin kendilerine dair sorduğumuz tek soru vardır, onu ise şöyle tablolastırmaktayız.

Tablo 4. Örneklem Grubunun Aile Olarak Dini Vecibelerini Yapma Sıklığına Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde (%)
Geçerli	Çok sık yaparım	24	20,0
	Sık yaparım	48	40,0
	Az yaparım	42	35,0
	Yapmam	6	5,0
Toplam		120	100,0

Tablo 4: Örneklem grubunun aile olarak dini vecibelerini yapma sıklığına göre dağılımı tablo 4’te incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan velilerin 24’ünün (% 20,0) çok sık, 48’inin (% 40,0) sık, 42’sinin (% 35,0) az olarak dini vecibelerini yaptığı, 6’sının (% 5,0) dini vecibelerini yapmadığı görülmektedir. Genel olarak iki guruba ayırdığımızda (Çok sık ile sık yaparım ve az yaparım ile yapmam) ortalamaları birbirine yakın oranda çıkmaktadır: Çok sık ile Sık yaparım: % 60, Az yaparım ile Yapmam: % 40’tır.

Tablo 5. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Yaratıcı Kavramını Bilme Durumları Arasındaki Dağılım

		Yaratıcı Kavramı var mı?			Toplam
		Evet	Hayır		
Ebeveyn-Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	f	16	8	24
		%	66,7%	33,3%	100,0%
	Sık yaparım	f	22	26	48
		%	45,8%	54,2%	100,0%
	Az yaparım	f	8	34	42
		%	19,0%	81,0%	100,0%
	Yapmam	f	1	5	6
		%	16,7%	83,3%	100,0%
Toplam		f	47	73	120
		%	39,2%	60,8%	100,0%

Yukarıda tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 16’sının (%

66,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun yaratıcı kavramını bildiği, 8'inin (% 33,3) bilmediği; dini vecibelerini sık yapan velilerin 22'sinin (%45,8) ailesinde bulunan engelli çocuğun yaratıcı kavramını bildiği, 26'sının (% 54,2) bilmediği; dini vecibelerini az yapan velilerin 8'inin (%19,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun yaratıcı kavramını bildiği, 34'ünün (% 81,0) bilmediği; dini vecibelerini yapmayan velilerin 1'inin (% 16,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun yaratıcı kavramını bildiği, 5'inin (% 83,3) bilmediği görülmektedir.

Tablo 6. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Allah'ın Yaratıcı Olduğunu Bilme Durumu Arasındaki Dağılım

			Allah'ın yaratıcı olduğunu bilir mi?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn-Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	f	21	3	24
		%	87,5%	12,5%	100,0%
	Sık yaparım	f	34	14	48
		%	70,8%	29,2%	100,0%
	Az yaparım	f	19	23	42
		%	45,2%	54,8%	100,0%
	Yapmam	f	2	4	6
		%	33,3%	66,7%	100,0%
Toplam		f	76	44	120
		%	63,4%	36,6%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 21'inin (% 87,5) ailesinde bulunan engelli çocuğun Allah'ın yaratıcı olduğunu bildiği, 3'ünün (% 12,5) bilmediği; dini vecibelerini sık yapan velilerin 34'ünün (%70,8) ailesinde bulunan engelli çocuğun Allah'ın yaratıcı olduğunu bildiği, 14'ünün (% 29,2) bilmediği; dini vecibelerini az yapan velilerin 19'unun (% 45,2) ailesinde bulunan engelli çocuğun Allah'ın yaratıcı olduğunu bildiği, 23'ünün (% 54,8) bilmediği; dini vecibelerini yapmayan velilerin 2'sinin (% 33,3) ailesinde bulunan engelli çocuğun Allah'ın yaratıcı olduğunu bildiği, 4'ünün (% 66,7) bilmediği görülmektedir. Bu tablo teze başlangıç

noktasının haklılığını gösteren bir resim ortaya koymaktadır. Bu durumu modelden öğrenme teorisi ile açıklamak mümkün olmaktadır. Söz konusu teoriyi ilerleyen kısımlarda örnekle birlikte açıklayacağımız için şimdilik kısaca değinerek geçiyoruz.

Tablo 7. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Kur'an Okunurken Dinleme Durumu Arasındaki Dağılım

			Kur'an okunurken dinler mi?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn-Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	F	21	3	24
		%	87,5%	12,5%	100,0%
	Sık yaparım	F	37	11	48
		%	77,1%	22,9%	100,0%
	Az yaparım	F	31	11	42
		%	73,8%	26,2%	100,0%
	Yapmam	F	3	3	6
		%	50,0%	50,0%	100,0%
Toplam		F	92	28	120
		%	76,6%	23,4%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 21'inin (% 87,5) ailesinde bulunan engelli çocuğun Kur'an okunurken dinlediği, 3'ünün (% 12,5) dinlemediği; dini vecibelerini sık yapan velilerin 37'sinin (% 77,1) ailesinde bulunan engelli çocuğun Kur'an okunurken dinlediği, 11'inin (% 22,9) dinlemediği; dini vecibelerini az yapan velilerin 31'inin (% 73,8) ailesinde bulunan engelli çocuğun Kur'an okunurken dinlediği, 11'inin (% 26,2) dinlemediği; dini vecibelerini yapmayan velilerin 3'ünün (% 50,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun Kur'an okunurken dinlediği, 3'ünün (% 50,0) dinlemediği görülmektedir. Genel olarak bu verilerden şu sonuç çok net anlaşılabilir; Kur'an okunurken genel olarak dinleme eğiliminin her örnekte hatırı sayılır bir orandan olduğu net bir biçimde göze çarpmaktadır.

Tablo 8. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dua Etme Durumu Arasındaki Dağılım

			Dua eder mi?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn-Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	F	22	2	24
		%	91,7%	8,3%	100,0%
	Sık yaparım	F	39	9	48
		%	81,3%	18,8%	100,0%
	Az yaparım	F	30	12	42
		%	71,4%	28,6%	100,0%
	Yapmam	F	3	3	6
		%	50,0%	50,0%	100,0%
Toplam		F	94	26	120
		%	78,3%	21,7%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 22'sinin (% 91,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun dua edebildiği, 2'sinin (% 8,3) dua edemediği; dini vecibelerini sık yapan velilerin 39'unun (% 81,3) ailesinde bulunan engelli çocuğun dua edebildiği, 9'unun (% 8,3) dua edemediği; dini vecibelerini az yapan velilerin 30'unun (% 71,4) ailesinde bulunan engelli çocuğun dua edebildiği, 12'sinin (% 28,6) dua edemediği; dini vecibelerini yapmayan velilerin 3'ünün (% 50,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun dua edebildiği, 3'ünün (% 50,0) dua etmediği görülmektedir. Tabloya bakıldığında, Ailelerin dini vecibeleri yapma sıklığı ile çocuklarının Dua etme oranı arasında pozitif paralellik bulunmaktadır. Buradan da yine çocuğun ebeveynlerinden gördüklerinin ne kadar etkili olduğunu anlamak mümkündür.

Tablo 9. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dua Edilirken Dinleme/İştirak Etme Durumu Arasındaki Dağılım

			Dua edilirken dinler mi / İştirak eder mi?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn-Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	F	22	2	24
		%	91,7%	8,3%	100,0%
	Sık yaparım	F	39	9	48
		%	81,3%	18,8%	100,0%
	Az yaparım	F	32	10	42
		%	76,2%	23,8%	100,0%
	Yapmam	F	3	3	6
		%	50,0%	50,0%	100,0%
Toplam		F	96	24	120
		%	80,0%	20,0%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 22'sinin (% 91,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun dua edilirken dinlediği/iştirak ettiği, 2'sinin (% 8,3) dinlemediği/iştirak etmediği; dini vecibelerini sık yapan velilerin 39'unun (% 81,3) ailesinde bulunan engelli çocuğun dua edilirken dinlediği/iştirak ettiği, 9'unun (% 8,3) dinlemediği/iştirak etmediği; dini vecibelerini az yapan velilerin 32'sinin (% 76,2) ailesinde bulunan engelli çocuğun dua edilirken dinlediği/iştirak ettiği, 10'unun (% 23,8) dinlemediği/iştirak etmediği; dini vecibelerini yapmayan velilerin 3'ünün (% 50,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun dua edilirken dinlediği/iştirak ettiği, 3'ünün (% 50,0) dinlemediği/iştirak etmediği görülmektedir. Yine yukarıdaki tabloya bakıldığında sosyal çevre ve ailenin bireylere model olma gücünü göstermesi açısından çok önemli bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Tablo 10. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Kur'an Okuma Durumu Arasındaki Dağılım

			Kur'an okur mu?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn- Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	F	6	18	24
		%	25,0%	75,0%	100,0%
	Sık yaparım	F	2	46	48
		%	4,3%	95,7%	100,0%
	Az yaparım	F	2	40	42
		%	4,8%	95,2%	100,0%
	Yapmam	F	0	6	6
		%	,0%	100,0%	100,0%
Toplam		F	10	110	120
		%	8,3%	91,7%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 6'sının (% 25,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun Kur'an okuduğu, 18'inin (% 75,0) Kur'an okumadığı; dini vecibelerini sık yapan velilerin 2'sinin (% 4,3) ailesinde bulunan engelli çocuğun Kur'an okuduğu, 45'inin (% 95,7) Kur'an okumadığı; dini vecibelerini az yapan velilerin 2'sinin (% 4,8) ailesinde bulunan engelli çocuğun Kur'an okuduğu, 40'ının (% 75,0) Kur'an okumadığı; dini vecibelerini yapmayan velilerin 6'sının (% 100,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun Kur'an okumadığı görülmektedir. Bu oranlar genel anlamda beklentilerimize yakın bir yüzdellikli sonuç ortaya koymuştur. Çünkü kuran okumayı öğrenmenin zorluğundan ve kuran öğrenmeye yönelik çevresel şartların zorluğu ile birlikte birde zihinsel engelli bireylerdeki öğrenme güçlüğüne de bu duruma etkisi olabileceğini düşünüyorduk. Bu sebeplerden dolayı alınan bu istatistiki sonuç beklentimize yakın bir sonuç olmuştur.

Tablo 11. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Ezan Okunurken Dinleme veya Tepki Verme Durumu Arasındaki Dağılım

			Ezan okunurken dinler veya tepki verir mi?		Toplam
			Evete	Hayır	
Ebeveyn-Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	F	20	4	24
		%	83,3%	16,7%	100,0%
	Sık yaparım	F	39	9	48
		%	81,3%	18,7%	100,0%
	Az yaparım	F	25	17	42
		%	59,6%	40,4%	100,0%
	Yapmam	F	1	5	6
		%	16,7%	83,3%	100,0%
Toplam		F	85	35	120
		%	70,8%	29,2%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 20'sinin (% 83,3) ailesinde bulunan engelli çocuğun ezan okunurken dinlediği veya tepki verdiği, 4'ünün (% 16,7) ezan okunurken dinlemediği veya tepki vermediği; dini vecibelerini sık yapan velilerin 39'unun (% 81,3) ailesinde bulunan engelli çocuğun ezan okunurken dinlediği veya tepki verdiği, 9'unun (% 18,7) ezan okunurken dinlemediği veya tepki vermediği; dini vecibelerini az yapan velilerin 25'inin (% 59,6) ailesinde bulunan engelli çocuğun ezan okunurken dinlediği veya tepki verdiği, 19'unun (% 40,4) ezan okunurken dinlemediği veya tepki vermediği; dini vecibelerini yapmayan velilerin 1'inin (% 16,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun ezan okunurken dinlediği veya tepki verdiği, 5'inin (% 83,3) ezan okunurken dinlemediği veya tepki vermediği görülmektedir. Bu sonuçlarda modelden öğrenmenin etkisini göstermesi açısından çok önemli bir yüzdellikli sonuç olmuştur. Ezanı duyma oranı ve değişik sosyal çevrelerde bulunurken ezanı duyma ihtimali yüksek bir durum olduğu için gerek aileden etkilenme gerekse değişik çevrelerden etkilenme/öğrenme oranı yüksek bir durumdur. Burada belirleyici konu ise bulunulan ortamdaki kişilerin dini tutumlarıdır.

Tablo 12. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Ezan Sesinin Namaz Çağrısı Olduğunu Algılama Durumu Arasındaki Dağılım

			Ezan sesinin namaz çağrısı olduğunu algıladı mı?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn-Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	F	19	5	24
		%	79,2%	20,8%	100,0%
	Sık yaparım	F	31	17	48
		%	64,6%	35,4%	100,0%
	Az yaparım	F	15	27	42
		%	35,7	64,3	100,0%
	Yapmam	F	1	5	6
		%	16,7%	83,3%	100,0%
Toplam		F	66	54	120
		%	55,0%	45,0%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 19'unun (% 79,2) ailesinde bulunan engelli çocuğun ezan sesinin namaz çağrısı olduğunu algıladığı, 5'inin (% 20,8) algılamadığı; dini vecibelerini sık yapan velilerin 31'inin (% 64,6) ailesinde bulunan engelli çocuğun ezan sesinin namaz çağrısı olduğunu algıladığı, 17'sinin (% 35,4) algılamadığı; dini vecibelerini az yapan velilerin 15'inin (% 35,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun ezan sesinin namaz çağrısı olduğunu algıladığı, 27'sinin (% 64,3) algılamadığı; dini vecibelerini yapmayan velilerin 1'inin (% 16,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun ezan sesinin namaz çağrısı olduğunu algıladığı, 5'inin (%83,3) algılamadığı görülmektedir. Tamamen beklentilerimiz doğrultusunda çıkmış bir sonuçtur.

Tablo 13. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Namaz Kılma Durumu Arasındaki Dağılım

			Namaz kılar mı?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn-Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	f	14	10	24
		%	58,3%	41,7%	100,0%
	Sık yaparım	f	20	28	48
		%	41,7%	58,3%	100,0%
	Az yaparım	f	11	31	42
		%	26,2%	73,8%	100,0%
Yapmam	f	0	6	6	
	%	,0%	100,0%	100,0%	
Toplam		f	45	75	120
		%	37,5%	62,5%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 14'ünün (% 58,3) ailesinde bulunan engelli çocuğun namaz kıldığı, 10'unun (% 41,7) namaz kılmadığı; dini vecibelerini sık yapan velilerin 20'sinin (% 41,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun namaz kıldığı, 28'inin (% 58,3) namaz kılmadığı; dini vecibelerini az yapan velilerin 11'inin (% 26,2) ailesinde bulunan engelli çocuğun namaz kıldığı, 31'inin (% 73,8) namaz kılmadığı; dini vecibelerini yapmayan velilerin 6'sının (% 100,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun namaz kılmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin dini tutumlarını birebir yansıtan istatistik sonucu diyebiliriz. Çünkü engelli bireyin aileyi model alabileceği bir davranış/ibadettir namaz kılmak. Ailelerin namaz kılma oranıyla yada dini vecibeleri yerine getirmedeki yoğunluğuyla olumlu paralellik göstermektedir.

Tablo 14. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Namaz Surelerini Bilme Durumu Arasındaki Dağılım

			Namaz surelerini bilir mi?		Toplam	
			Evet	Hayır		
Ebeveyn- Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	f	12	12	24	
		%	50,0%	50,0%	100,0%	
	Sık yaparım	F	9	39	48	
		%	18,8%	81,3%	100,0%	
	Az yaparım	F	5	37	42	
		%	11,9%	88,1%	100,0%	
	Yapmam	F	0	6	6	
		%	,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam		F	26	94	120
			%	21,7%	78,3%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 12'sinin (% 50,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun namaz surelerini bildiği, 12'inin (% 50,0) bilmediği; dini vecibelerini sık yapan velilerin 9'unun (% 18,8) ailesinde bulunan engelli çocuğun namaz surelerini bildiği, 39'unun (% 81,3) bilmediği; dini vecibelerini az yapan velilerin 5'inin (% 11,9) ailesinde bulunan engelli çocuğun namaz surelerini bildiği, 37'sinin (% 88,1) bilmediği; dini vecibelerini yapmayan velilerin 6'sının (% 100,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun namaz surelerini bilmediği görülmektedir. Bu oranlarda en önemli etken öğrenme becerisine sahip olabilmidir. Malum söz konusu bireyler farklı değerlerde zihinsel işlev bozukluklarına sahip bireyler olduğu için model alma yerine bireysel performansı/beceriye ön plana çıkartan durumlarda başarı oranındaki düşüklük anlaşılır olmaktadır. Namaz surelerini bilme oranları düşük olsa dahi aslında çok olumlu bir durumdur. Bireysel kapasitelerini kullanma adına ümit verici oranlardır.

Tablo 15. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Temel Dini Bilgileri Sorma Durumu Arasındaki Dağılım

			Temel dini bilgileri sorar mı?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn-Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	F	12	12	24
		%	50,0%	50,0%	100,0%
	Sık yaparım	F	21	27	48
		%	43,8%	56,3%	100,0%
	Az yaparım	F	12	30	42
		%	28,6%	71,4%	100,0%
	Yapmam	F	1	5	6
		%	16,7%	83,3%	100,0%
Toplam		f	46	74	120
		%	38,3%	61,7%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 12'sinin (% 50,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun temel dini bilgileri sorduğu, 12'sinin (% 50,0) sormadığı; dini vecibelerini sık yapan velilerin 21'inin (% 43,8) ailesinde bulunan engelli çocuğun temel dini bilgileri sorduğu, 27'sinin (% 56,3) sormadığı; dini vecibelerini az yapan velilerin 12'sinin (% 28,6) ailesinde bulunan engelli çocuğun temel dini bilgileri sorduğu, 30'unun (% 71,4) sormadığı; dini vecibelerini yapmayan velilerin 1'inin (%38,3) ailesinde bulunan engelli çocuğun temel dini bilgileri sorduğu, 5'inin (%61,7) sormadığı görülmektedir.

Tablo 16. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini Konuşmaları Dinleme Durumu Arasındaki Dağılım

			Dini konuşmaları dinler mi?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn- Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	f	17	7	24
		%	70,8%	29,2%	100,0%
	Sık yaparım	f	32	16	48
		%	66,7%	33,3%	100,0%
	Az yaparım	f	21	21	42
		%	50,0%	50,0%	100,0%
	Yapmam	f	2	4	6
		%	33,3%	66,7%	100,0%
Toplam		f	72	48	120
		%	60,0%	40,0%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 17'sinin (% 70,8) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini konuşmaları dinlediği, 7'sinin (% 29,2) dinlemediği; dini vecibelerini sık yapan velilerin 32'sinin (% 66,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini konuşmaları dinlediği, 16'sının (% 33,3) dinlemediği; dini vecibelerini az yapan velilerin 21'inin (% 50,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini konuşmaları dinlediği, 21'inin (% 50,0) dinlemediği; dini vecibelerini yapmayan velilerin 2'sinin (% 33,3) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini konuşmaları dinlediği, 4'ünün (% 66,7) dinlemediği görülmektedir.

Tablo 17. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini Sohbetlere Katılma Durumu Arasındaki Dağılım

			Dini sohbetlere katılır mı?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn- Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	f	13	11	24
		%	54,2%	45,8%	100,0%
	Sık yaparım	f	11	37	48
		%	22,9%	77,1%	100,0%
	Az yaparım	f	7	36	42
		%	16,7%	83,3%	100,0%
	Yapmam	f	0	6	6
		%	,0%	100,0%	100,0%
Toplam		f	31	89	120
		%	25,8%	74,2%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 13'ünün (% 56,5) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini konuşmalara katıldığı, 11'inin (% 43,5) katılmadığı; dini vecibelerini sık yapan velilerin 11'inin (% 22,9) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini konuşmalara katıldığı, 37'sinin (% 77,1) katılmadığı; dini vecibelerini az yapan velilerin 7'sinin (% 16,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini konuşmalara katıldığı, 36'sının (% 83,3) katılmadığı; dini vecibelerini yapmayan velilerin 6'sının (% 100,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini konuşmalara katılmadığı görülmektedir.

Tablo 18. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini Programları İzleme Durumu Arasındaki Dağılım

			Dini programları izler mi?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn-Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	f	19	5	24
		%	79,2%	20,8%	100,0%
	Sık yaparım	f	32	16	48
		%	66,7%	33,3%	100,0%
	Az yaparım	f	23	19	42
		%	54,8%	45,2%	100,0%
	Yapmam	f	1	5	6
		%	16,7%	83,3%	100,0%
Toplam		f	75	45	120
		%	62,5%	37,5%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 19'unun (% 79,2) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini programları izlediği, 5'inin (% 20,8) dini programları izlemediği; dini vecibelerini sık yapan velilerin 32'sinin (% 66,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini programları izlediği, 16'sının (% 33,3) dini programları izlemediği; dini vecibelerini az yapan velilerin 23'ünün (% 54,8) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini programları izlediği, 19'unun (% 45,2) dini programları izlemediği; dini vecibelerini yapmayan velilerin 1'inin (% 16,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini programları izlediği, 5'inin (% 83,3) dini programları izlemediği görülmektedir.

Tablo 19. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini Objeleri ve Sembollerini Tanıma Durumu Arasındaki Dağılım

			Dini obje ve sembollerini tanıma durumu?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn-Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	f	17	7	24
		%	70,8%	29,2%	100,0%
	Sık yaparım	f	38	10	48
		%	79,2%	20,8%	100,0%
	Az yaparım	f	29	13	42
		%	69,0%	31,0%	100,0%
	Yapmam	f	1	5	6
		%	16,7%	83,3%	100,0%
Toplam		f	85	35	120
		%	70,8%	29,2%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 17'sinin (% 70,8) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini obje ve sembollerini tanıdığı, 7'sinin (% 29,2) tanımadığı; dini vecibelerini sık yapan velilerin 38'inin (% 79,2) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini obje ve sembollerini tanıdığı, 10'unun (% 20,8) tanımadığı; dini vecibelerini az yapan velilerin 29'unun (% 69,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini obje ve sembollerini tanıdığı, 13'ünün (% 31,0) tanımadığı; dini vecibelerini yapmayan velilerin 1'inin (% 16,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini obje ve sembollerini tanıdığı, 5'inin (% 83,3) tanımadığı görülmektedir.

Tablo 20. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini İçerikli Film/Dizi İzleme vb. Durumu Arasındaki Dağılım

			Dini içerikli film-dizi vb. izler mi?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn-Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	f	19	5	24
		%	79,2%	20,8%	100,0%
	Sık yaparım	f	38	10	48
		%	79,2%	20,8%	100,0%
	Az yaparım	f	26	16	42
		%	61,9%	38,1%	100,0%
Yapmam	f	0	6	6	
	%	,0%	100,0%	100,0%	
Toplam		f	83	37	120
		%	69,2%	30,8%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 19'unun (% 79,2) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini içerikli film, dizi vb. izlediği, 5'inin (% 20,8) izlemediği; dini vecibelerini sık yapan velilerin 38'inin (% 79,2) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini içerikli film, dizi vb. izlediği, 10'unun (% 20,8) izlemediği; dini vecibelerini az yapan velilerin 26'sının (% 61,9) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini içerikli film, dizi vb. izlediği, 16'sının (% 38,1) izlemediği; dini vecibelerini yapmayan velilerin 6'sının (% 100,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini içerikli film, dizi vb. izlemediği görülmektedir.

Tablo 21. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini İçerikli Davranışları Olma Durumu Arasındaki Dağılım

			Dini içerikli davranışları var mı?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn-Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	f	17	7	24
		%	70,8%	29,2%	100,0%
	Sık yaparım	f	28	20	48
		%	58,3%	41,7%	100,0%
	Az yaparım	f	8	34	42
		%	19,0%	81,0%	100,0%
	Yapmam	f	1	5	6
		%	16,7%	83,3%	100,0%
Toplam		f	54	66	120
		%	45,0%	55,0%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 17'sinin (% 70,8) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini içerikli davranışlarının olduğu, 7'sinin (% 29,2) dini içerikli davranışlarının olmadığı; dini vecibelerini sık yapan velilerin 28'inin (% 58,3) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini içerikli davranışlarının olduğu, 20'sinin (% 41,7) dini içerikli davranışlarının olmadığı; dini vecibelerini az yapan velilerin 8'inin (% 19,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini içerikli davranışlarının olduğu, 34'ünün (% 81,0) dini içerikli davranışlarının olmadığı; dini vecibelerini yapmayan velilerin 1'inin (%16,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini içerikli davranışlarının olduğu, 5'inin (% 83,3) dini içerikli davranışlarının olmadığı görülmektedir.

Tablo 22. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini İçerikli Terimler/Sözler Kullanma Durumu Arasındaki Dağılım

			Dini içerikli terimler / sözler kullanır mı?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn- Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	f	18	6	24
		%	75,0%	25,0%	100,0%
	Sık yaparım	f	30	18	48
		%	62,5%	37,5%	100,0%
	Az yaparım	f	17	25	42
		%	40,5%	59,5%	100,0%
	Yapmam	f	1	5	6
		%	16,7%	83,3%	100,0%
Toplam		f	66	54	120
		%	55,0%	44,0%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 18'inin (% 75,0) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini içerikli terimler/sözler kullandığı, 6'sının (% 25,0) dini içerikli terimler/sözler kullanmadığı; dini vecibelerini sık yapan velilerin 30'unun (% 62,5) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini içerikli terimler/sözler kullandığı, 18'inin (% 37,5) dini içerikli terimler/sözler kullanmadığı; dini vecibelerini az yapan velilerin 17'sinin (% 40,5) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini içerikli terimler/sözler kullandığı, 25'inin (% 59,5) dini içerikli terimler/sözler kullanmadığı; dini vecibelerini yapmayan velilerin 1'inin (% 16,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini içerikli terimler/sözler kullandığı, 3'ünün (% 83,3) dini içerikli terimler/sözler kullanmadığı görülmektedir.

Tablo 23. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun İlahi ve Ezgi Gibi Müzik Çeşitlerini Dinleme Durumu Arasındaki Dağılım

			İlahi ve ezgi gibi müzik çeşitleri dinler mi?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn-Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	F	15	9	24
		%	62,5%	37,5%	100,0%
	Sık yaparım	F	33	15	48
		%	68,8%	31,3%	100,0%
	Az yaparım	F	18	24	42
		%	42,9%	57,1%	100,0%
	Yapmam	F	2	4	6
		%	33,3%	66,7%	100,0%
Toplam		F	68	52	120
		%	56,7%	43,3%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 15'inin (% 62,5) ailesinde bulunan engelli çocuğun ilahi ve ezgi gibi müzik çeşitlerini dinlediği, 9'unun (% 37,5) dinlemediği; dini vecibelerini sık yapan velilerin 33'ünün (% 68,8) ailesinde bulunan engelli çocuğun ilahi ve ezgi gibi müzik çeşitlerini dinlediği, 15'inin (% 31,3) dinlemediği; dini vecibelerini az yapan velilerin 18'inin (% 42,9) ailesinde bulunan engelli çocuğun ilahi ve ezgi gibi müzik çeşitlerini dinlediği, 24'ünün (% 57,1) dinlemediği; dini vecibelerini yapmayan velilerin 2'sinin (% 33,3) ailesinde bulunan engelli çocuğun ilahi ve ezgi gibi müzik çeşitlerini dinlediği, 4'ünün (% 66,7) dinlemediği görülmektedir.

Tablo 24. Örneklem Grubunun Dini Vecibelerini Yapma Sıklığı ile Ailede Bulunan Engelli Çocuğun Dini Rüyalara Görme ve Anlatma Durumu Arasındaki Dağılım

			Dini rüyalar görür ve anlatır mı?		Toplam
			Evet	Hayır	
Ebeveyn-Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?	Çok sık yaparım	F	8	16	24
		%	33,3%	66,7%	100,0%
	Sık yaparım	F	7	41	48
		%	14,6%	85,4%	100,0%
	Az yaparım	F	2	40	42
		%	4,8%	95,2%	100,0%
	Yapmam	F	1	5	6
		%	16,7%	83,3%	100,0%
Toplam		F	18	102	120
		%	15,0%	85,0%	100,0%

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dini vecibelerini çok sık yapan velilerin 8'inin (% 33,3) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini rüyalar görüp, anlattığı, 16'sının (% 66,7) görmediği/anlatmadığı; dini vecibelerini sık yapan velilerin 7'sinin (% 14,6) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini rüyalar görüp, anlattığı, 41'inin (% 85,4) görmediği/anlatmadığı; dini vecibelerini az yapan velilerin 2'sinin (% 4,8) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini rüyalar görüp, anlattığı, 40'ının (% 95,2) görmediği/anlatmadığı; dini vecibelerini yapmayan velilerin 1'inin (% 16,7) ailesinde bulunan engelli çocuğun dini rüyalar görüp, anlattığı, 5'inin (% 83,3) görmediği/anlatmadığı görülmektedir.

Tablo 25. Şimdi ise tüm sorulara verilen EVET cevaplarını tek tablo halinde gösterilmiştir.

Sorular		Hafif düzeyde MR	Orta düzeyde MR	Ağır düzeyde MR	Toplam
Yaratıcı kavramı var mı?	1,00	3	0	0	3
Allah'ın yaratıcı olduğunu bilir mi?	2,00	14	0	1	15
Kuran okunurken dinler mi?	3,00	8	2	0	10
Dua eder mi?	4,00	16	4	1	21
Dua edilirken dinler mi/iştirak eder mi?	5,00	9	2	0	11
Kuran okur mu?	6,00	5	1	0	6
Ezan okunurken dinler veya tepki verir mi?	7,00	13	4	1	18
Ezan sesinin namaz çağrısı olduğunu algılar mı?	8,00	9	3	1	13
Namaz kılar mı?	9,00	3	2	0	5
Namaz surelerini bilir mi?	10,00	4	3	0	7
Temel dini bilgileri sorar mı?	11,00	5	2	0	8
Dini konuşmaları dinler mi?	12,00	8	2	0	10
Dini sohbetlere katılır mı?	13,00	5	0	0	5
Dini programları izler mi?	14,00	6	3	1	10
Dini obje veya sembolleri tanır mı?	15,00	27	11	0	38
Dini içerikli film-dizi vb. izler mi?	16,00	5	0	0	5
Dini içerikli davranışları var mı?	17,00	1	1	0	2
Dini içerikli terimler/sözler kullanır mı?(Aman Allah'ım, Tövbe tövbe, Allah, Günah gibi)	18,00	16	3	0	19
İlahi ve ezgi gibi müzik çeşitleri dinler mi?	19,00	2	0	0	2
Dini rüyalar görür veya anlatır mı?	20,00	1	0	0	1
TOTAL		161	43	5	209

Bu tabloda zihinsel engellilik tanısının alt tanılarına sahip olan bireylerin belirlenen dini tutumları göstermektedir. Çok bariz olarak görülmektedir ki hafif düzeyde engeli olan bireylerin dini tutumları ve farkındalığı daha çok ve niteliklidir. Fakat ilk soruya bir tane ağır düzeyde zihinsel engelli birey evet demesi çok manidar. Çünkü fonksiyon kaybı en çok olan tanı ağır düzeyde zihinsel engel tanısıdır.

2.1.1. Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Bireyler ve Özellikleri

Hafif düzeyde Zihinsel engeli olan bireyler bütün sorulara evet cevabı vermişlerdir, hatta 66 Zihinsel engelli tanısı olan bireyin ailesiyle mülakat yapılmıştır ve bu araştırma sonucunda görülmüştür ki, 161(% 78,6) adet dini tutum motiflerine olumlu cevap verilmiştir. Mülakat formundaki soruların çoğuna birden fazla hafif düzeyde zihinsel engelli bireyler adına olumlu cevaplar verilirken sadece iki soruya iki kişi adına olumlu cevap verilmiştir ve bu sorular da “Dini rüyalar görür veya anlatır mı?” ile “Dini içerikli davranışları var mı?” sorularıdır.

“Kuran okunurken dinler mi?” Sorusuna 8 birey için evet denilmiş, bu da Kuran’ın akustik etkisinden etkilenildiği için de olabilir ya da bu bireylerin Kuran’dan etkilenmesi ve ona karşı saygı gereği dinlemesi de olabilir.

Ailelere çocuğunuz “Dua eder mi?” diye sorulduğunda ise 16 (% 24,2 oranında) birey için evet denilmiştir. Bu soruya yüksek sayıda olumlu cevap beklediğimi ifade edebilirim ve bu sebepten dolayı mevcut sonuç beklentimize yakın çıkmıştır. Bunun sebebi olarak yüce bir güce sığınma hissinin olması muhtemeldir.

Hazırlanan mülakat formumuzdaki “Ezan okunurken dinler veya tepki verir mi?” sorusu da çok anlamlı bir soru idi, bu soruya olumlu cevap veren birey sayısı da 13’tür (% 19,7). Ezan İslam dininin en sosyal ve en görünür yönlerinden/ibadetlerinden birinin, namazın çağrısı olduğu için ortaya çıkan bu sayı gayet iyi bir oran ve anlamlı bir sonuçtur.

“Dini konuşmaları dinler mi?” Sorusuna olumlu cevap veren birey sayısı da 8’dir. (% 12,1’dir) Bu sorunun cevabının da yüksek çıkmasının şu açıdan önemi vardır; Sohbet vb. aktiviteler sosyal ortamlarda gerçekleşir, bu aktivitelere katılan bireyin ciddi bir sosyalleşme durumunu gösterir.

“Dini programları izler mi?” Sorusuna olumlu cevap veren birey sayısı da 6’dır. Yine bu sayı da büyük bir öneme sahiptir, şöyle ki; hafif derecede zihinsel engeli olan bireylerin “televizyon” vb. gibi önemli bir kitle iletişim aracını aktif olarak kullanıldığını gösterir ve bu da sosyal hayatın fonksiyonlarının bir nebze de olsa yerine getirildiğini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Aktif olarak kullanıldığına dair mülakat sürecinde ebeveynlerle yaptığımız görüşmelerde özellikle sorguladığımız bir konu olduğu için aktiflik boyutunu rahatlıkla söyleyebilmekteyim.

“Dini obje veya sembolleri tanır mı?” Sorusuna olumlu cevap veren birey sayısı da 27’dir. Bu soru geniş ve içeriklidir, çünkü camii, başörtüsü, seccade, tesbih vb. gibi dini objelerin çokluğu ve bu objelerin görülme ihtimalinin yüksek olmasına sebep olmaktadır, dolayısıyla hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin bu objelere daha kolay ulaşmasına ve bunları daha çok bilmelerine sebep olmaktadır. Tabii ki ilgisi olan bireylerin tanıma/bilme oranı diğerlerinden daha yüksek çıkacaktır.

“Dini içerikli terimler/sözler kullanır mı? (Aman Allahım, Tövbe tövbe, Allah, Günah gibi)” Sorusuna olumlu cevap veren birey sayısı da 16’dır. Sosyal öğrenme ile çevresinde sık kullanılan kelimelerin daha çok ve kolayca öğrenilmesi kaçınılmazdır. Çünkü dindar insanların daha sık kullandığı kelimeler oldukları için dindar ailede yetişen zihinsel engelli bireylerde bu vb. kelimeleri daha erken veya daha çok öğrenebilmektedirler.

En son olarak hafif düzeyde zihinsel engeli olan bireylerin verdikleri cevapların analizini yapacağımız soru “Allah’ın yaratıcı olduğunu bilir mi?” sorusudur. Bu soruya olumlu cevap veren birey sayısı da 14’tür. Allah’ın yaratıcı olduğunu bilmek çok önemli bir farkındalık ve algı gücüdür. Tabii ki “yaratmak/yaratıcı” kavramlarının gerçek anlamlarını bilerek Allah’ın yaratıcı olduğunu biliyorlar ise çok kıymetli bir bilmektir, yok böyle değil de sadece Allah’ın yaratıcı olduğunu bilmek varsa dahi yine de çok önemli bir bilmektir. Bu yönleri onların duygusal zekâlarının da hesaba katılması gerektiğinin önemini vurgulamaktadır. Ve bu doğrultuda eğitim sistemleri ile daha sağlıklı ve geniş bilgiye ulaşmaları mümkündür.

2.1.2. Orta Düzeyde Zihinsel Engelli Bireyler ve Özellikleri

Orta düzeyde zihinsel engelli bireylerin sorulara evet cevabı verdikleri sayı 43'tür (% 20,6). Bu sayı doğal olarak hafif düzeyde zihinsel engelli olan bireylerin oranlarından çok az fakat (neredeyse 1'e 4 orandadır) fakat ağır düzeyde zihinsel engelli bireylerin cevaplarında ise 4 kat daha yüksektir. Orta düzeyde zihinsel engelli tanısı olan bireylerin fonksiyon kaybına bağlı olarak algıları da öğrenme güçleri de değişmektedir. Tanı raporlarında belirlenen/belirtilen fonksiyon kaybı oranı ile pozitif korelasyon vardır.

Yapılan mülakat görüşmesinde orta düzeyde zihinsel engeli olan bireylerin ailelerine sorduğumuz, çocuğunuz "Ezan sesinin namaz çağrısı olduğunu algılar mı?" sorusuna 3 kişi için evet cevabı verilmiştir. Farkındalığı olan birey sayısı genel ortalamaya göre yine de iyi sayılabilir.

"Dini programları izler mi?" sorusuna da yine 3 kişi için evet cevabı verilmiştir. Yaptığımız görüşmelerde edindiğimiz sözel bilgilerden edindiğimiz izlenim şudur ki; orta düzeyde zihinsel engeli olan bireylerin çok büyük bölümü televizyon izlemiyor. Bu açıdan da bu soruya 3 kişi için evet cevabının verilmesi bize göre anlamlı gelmektedir.

"Dini içerikli terimler/sözler kullanır mı?(Aman Allahım, Tövbe tövbe, Allah, Günah gibi)" sorusuna evet diyen kişi sayısı da 3'tür. Burada engelli bireylerin ailelerinin bu kelimeleri/terimleri kullanma sıklığının etkisinin olduğunu düşünmekteyiz.

"Ezan okunurken dinler veya tepki verir mi?" sorusuna evet cevabını veren birey sayısı 4'tür. Bu sorunun oranını daha yüksek beklemekteydim çünkü orta düzeyde zihinsel engelli bireyler de hafif düzeyde zihinsel engelli bireyler gibi sosyal ve rahat gezebilecek düzeyde olduklarını düşündüğümüz içindi fakat sonuç beklentimizin altında çıkmıştır.

"Dua eder mi?" sorusuna evet cevabını veren birey sayısı 4'tür. Bu tam olarak beklediğimiz bir sonuç olmasa da yakın bir oranda beklentimiz vardı. Bu sonuç, dua etme becerisini taklit dahi olsa yapmadıklarını göstermektedir.

“Dini obje veya sembolleri tanır mı?” bu soru orta düzeyde zihinsel engelli bireylerden en yüksek evet cevabını aldığımız sorudur. Evet, cevabını veren birey sayısı 11’dir (% 25,6) Orta düzeyde zihinsel engelli bireylerin bu soruya yüksek oranda cevap vermelerinde ki sebepler neler diye bakacak olursak, ya ailelerinden ya da buldukları mahalle, sokak vb. yerlerde bu objelere sık rastlanmasından dolayı olabilir. Öncelikli olarak düşünülmesi gereken unsur, ailelerinde, sosyal çevrelerinde dini objelerin varlığı/bulunmasıdır.

2.1.3. Ağır Düzeyde Zihinsel Engelli Bireylerle İlgili Bulgular

Zihinsel engelli bireyler içerisinde durumu en ağır olan grup tanısından da anlaşılacağı üzere Ağır Düzeyde Zihinsel Engelli Bireylerdir. Çünkü yukarıda tanımlamalar yapılırken de belirttiğimiz üzere fonksiyon kayıpları en çok ve yapabilme becerileri en az olan gruptur. İşte bu vb. sebeplerden dolayı sorulan yirmi sorunun sadece beş tanesine evet cevabı verilmiştir, bu cevaplarda her bir soru için bir evet cevabı verilmiştir.

“Allah’ın yaratıcı olduğunu bilir mi?” sorusu çok önemli bir sorudur, yukarıda da belirttiğimiz gibi bu soruya sadece 1 kişi evet cevabı vermiştir. Ezberi bir bilmek değilse bir kişi dahi olsa yine de çok kıymetli bir bilmektir.

“Dua eder mi?” sorusuna da evet cevabı veren birey sayısı 1’dir. Dua kavramının altını doldurarak edilen dua ise çok anlamlı bir sonuçtur her ne kadar 1 kişi evet demiş olsa da.

“Dini programları izler mi?” sorusuna da evet cevabı veren birey sayısı 1’dir. Az da olsa katılımın olması yine de önem arz etmektedir.

“Ezan okunurken dinler veya tepki verir mi?” sorusuna da evet cevabı veren birey sayısı 1’dir. Yine de Ağır düzeyde zihinsel engelli bireyler grubunda bir kişinin dahi olması heyecan verici niteliktedir. Farkındalık açısından çok büyük önem taşımaktadır.

“Ezan sesinin namaz çağrısı olduğunu algılar mı?” Bu soruya da yine 1 kişi evet cevabı vermiş ve yine bu soruya verilen evet cevabının niceliği az olsa da niteliği çok fazladır.

2.2. Genel Değerlendirme

Araştırmamızı bir birinden farklı tanı grubuna sahip bireylerle ve yine bir birinden farklı sayıdaki gruplarla yaptık. Bursa ilindeki birçok farklı Rehabilitasyon Merkezlerinde eğitim alan zihinsel engelli birey tanısı ve bu tanının üç alt tanıları olan: Hafif Düzeyde Zihinsel Engelliler, Orta Düzeyde Zihinsel Engelliler ve Ağır Düzeyde Zihinsel Engelliler tanılarına sahip bireylerin aileleriyle yapmış olduğumuz mülakatlar sonucunda araştırmamızı tamamlamış bulunuyoruz. Sonuçların büyük kısmı beklentilerimiz doğrultusunda çıksa da bir kısmı beklentilerimizi karşılamamıştır. Yine de hipotezimizi doğrulayan/destekleyen sonuçların çokça çıkması hipotezimizi doğrulamış ve desteklemiştir. Özellikle hafif düzeyde zihinsel engelli tanısı olan bireylerin dini tutum ve algı hatta kimi zaman bazı ibadetleri (namaz kılmak, oruç tutak vb. gibi) yapmak gibi davranışlarının bulunduğu yaptığımız araştırma sonucunda anlaşılmaktadır. Namaz kılan kimi hafif düzeyde zihinsel engel tanısı olan bireylerin bir kısmının taklidi namaz kıldığına bir kısmının ise birkaç namaz surelerini bildikleri gözlemlenmiştir. Oruç tutma ibadetinde ise aç kalmayı bildikleri ve bir kısmının neden oruç tutulması gerektiğinin sorulması üzerine gayet anlamlı cevaplar vermişlerdir. Burada ailenin dini hassasiyetleri çok büyük bir önem kazanıyor. İnsan sosyal bir varlıktır. Bir topluluk içerisinde yaşar. Başkalarına ihtiyaç duyar ve onlardan birçok şey öğrenir. Çocuk anne babanın varlığından meydana gelir. Gelişip büyüebilmesi için de özellikle anne-babaya ya da en azından yetişkinlere muhtaçtır.

Çocuk açısından bakıldığında zaman aile, çocukların bakıldığı ve eğitildiği bir kurumdur. Aile içerisinde çocuk bir taraftan bedenen gelişip büyürken, diğer taraftan sosyo-kültürel etkilerle beraber dini özellikler de kazanır.

2-6 yaşları arası dönem olan ilk çocukluk dönemi taklidin en çok olduğu dönemdir ve bu dönemde daha ziyade anne-baba taklit modeli olarak alınır. Onların söyledikleri dini sözler, yaptıkları dini davranışlar, çocuk tarafından taklit edilir. Zaten anne-baba da büyük çoğunlukla kendi dini inançlarını çocuklarına anlatmaya ve benimsetmeye çalışır. Böylece çocuk yavaş yavaş anne babanın dinini benimsemeye başlar. Çocuktaki inanırlık özelliğinin etkisiyle anne-babanın dini inanç ve uygulamaları çocuğun hayatında yer eder.

Yapılan araştırmalar, dini inanç ve kanaatler ezerindeki en etkili faktörün ebeveyn olduğunu göstermektedir. Örneğin, Avustralya’da 800 yüksekokul öğrencisi üzerinde yapılan bir araştırmada, sahip oldukları dini kanaatlerin oluşmasında en çok etkili olan faktörlerin sıralaması şu şekilde ortaya çıkmıştır:

Tablo 26. Dini inanç ve kanaatler ezerindeki en etkili faktörün ebeveyn olduğunu gösteren tablodur.

	Katolikler	Anglikanlar	Yahudiler
1 – Ebeveyn	% 55	% 39	% 51
2 – Arkadaşlar	% 11	% 24	% 12
3 – Kilise Görevlileri (Din adamları)	% 8	% 17	% 6
4 – Öğretmenler	% 16	% 10	% 6
5 – Akrabalar (Ebeveyn dışında)	% 6	% 5	% 18

Bütün gruplardaki öğrenciler –ki bunların içerisinde burada zikredilmeyen ateistler de dâhildir- dini kanaatleri üzerinde, anne ve babalarının en yüksek oranda etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Her ne kadar çocuk zekâca daha sonra gelişmesi, edindiği farklı bilgiler ve diğer çevre faktörlerinin etkisiyle ebeveyninden öğrendiği dini esasların bir kısmını ya da tamamını kritik ediyor, eleştiriyor, değiştiriyor, hatta kabul etmiyor olsa da ailedeki dini inançların etkisi birçok kişide hayat boyu devam etmektedir (Peker, 2000:67-68).

Yaptığımız aile görüşmelerinde aldığımız notlardan bir ilginç olanı ise yazın ne camilere ne de Kurna kurslarına zihinsel engelli bireyleri yollayamamalarıdır. Bu bireylerin en azından temel dini bilgileri, kuralları öğrenebilecekleri bir sistemin özlemi içindedirler. Bu vb. isteklerin karşılanması veya giderilmesi için akademik çalışmalar yapmanın kaçınılmazlığından dolayı bu saha da araştırma yapmaya karar verilmiştir. Öyle ümit ediyoruz ki, bu çalışmadan sonra bu sahada yapılan her akademik çalışma bilim duvarına bir tane daha yeni bir tuğla koymuş olsun.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Zihinsel Engelli Bireylerdeki dini tutumların dayandığı iki ana unsur birisi fonksiyon kaybının oranı bir diğeri ise ailelerin ne kadar dini yaşamlarının olduğudur. Elimizdeki tüm sonuçların gösterdiği gibi zihinsel engelli bireylerin farklı öğrenme yollarını kullanarak kimi dini tutumları öğrenebildikleri ortadadır.

Ailelerle yaptığımız mülakatlar ve birebir görüşmelerin sonunda bir kısım aileler çocuklarına temel dini bilgilerin nasıl öğretileceğini sormuşlardır. Resmi kanaldan eğitim alabilmeleri için özel eğitime uyarlanmış bir eğitim modülü şeklinde hazırlanacak bir program ile zihinsel engelli bireylerin dini bilgi ihtiyacı da giderilebilir.

Neden eğitim Modülü önerimiz olduğuna biraz değinmekte fayda var, gerek mesleki tecrübelerim ki bunu içinde hem zihinsel engelli bireylerin kendileri hemde aileleriyle aktif iletişim ve etkileşim vardır hemde araştırma yaptığımız süre zarfında yapılan ebeveyn görüşmelerinden edindiğimiz yoğun izlenimler şunu ortaya koymaktadır ki; zaten ailelerin kendilerinde çok doğru dini bilgi olmaması hemde bilmenin yanında öğretmenin/öğretebilmenin de çok önemli yeri olmasıdır. Aileler bildiklerini çocuklarına nasıl öğretecekleri konusunda profesyonel bir destek almak istedikleri için hem de bilimsel öğrenme metodlarının kullanılmasıyla/uygulanmasıyla çocuklarının daha kısa sürede daha yoğun ve doğru bilgiyi öğrenmelerini arzuladıklarını bizzat yaptığım görüşmelerde dile getirmişlerdir.

Birer ebeveyn olarak haklarının olduklarının da bilincinde olduklarının da gözleendiği aileler, özellikle de anneler, bu isteklerinin yasal yollardan karşılanması için görüşmelerimizde bizlere araştırmamıza kolaylık sağlamışlardır.

Türkiye’de Zihinsel Engellilerin Dini yönlerine dair yapılan ilk araştırma olmasından dolayı hem çok önemli hemde daha çok önemseneceğini düşündüğümüz için bilimsel bir alt yapıyla çok önemli bir eksikliğin, Zihinsel engellilerin dini bilgiye ulaşma sorunun giderilmesini beklemekteyiz. Çünkü aileler yaz aylarında çocuklarının ne camilere ne de kuran kurslarına kabul edildiğini, aksine çocuklarının buralarda kabul görmediğini söylemektedirler. Aileler, eğer hali hazırda çocuklarının özel eğitim aldıkları kurumlarda, yani Özel Eğitim Merkezlerinde bu eğitimleri de alabilirler ise

dini eğitim açısından yer probleminin ortadan kalkacağını düşünmektedirler. Bu kurumlarda Dini Bilgiler eğitimini almalarının mümkün olması içinde MEB'den onaylı bir eğitim modülü/sistemini mevcut olması zorunludur. Fakat hali hazırda bu veya benzeri bir eğitim formatı bulunmamaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı bu alanda bir irade gösterecek olursa bu yöndeki yenilikçi yaklaşımların eğitimde fırsat eşitliğine yönelik çok önemli bir adım olacağı kesindir. Çünkü hiçbir kurumda bu eğitimi alamayan zihinsel engelli bireyler için dini eğitim isteyen velilerin Dini Bilgiler Modülünü seçmeli modül olarak almalarının imkanı sunulmuş olacaktır. Modern yüzyılda her şey insan orijinli olurken bu vb. temel hakların Türkiye gibi bir ülkede sorun/engel teşkil etmemesi gerekir.

KAYNAKLAR

AKSEKİ, A. Hamdi(1970), *İslam Dini*, Ankara.

BİLDİK, Şükrü (2009), MEB, İl Müdürlüğü, Özel Eğitim Şube Müdürü, Bursa.

BUHARİ (????), *Sahih-i Buhâri*, Ebu Davud ve Tirmizi.

DOĞAN, D.Mehmet (2005), Büyük Türkçe Sözlük.

ESİR, İbn (1979), *En-Nihâye fi Garîbi'l-Hadis*, Beyrut.

GAZALİ, İmam-ı (1107), *İhya 'u Ulumid-Din*, Bağdat.

HAZİN, A. M (???), *Lübabü 't-Te 'vil fi Meâni 't-Tenzil*, Beyrut.

HÖKELEKLİ, Hayati (2005), *Din Psikolojisi*, Ankara.

<http://tdkterim.gov.tr>,2010.

<http://www.ayetler.com>,2009.

<http://www.psikoloji.gen.tr>,2008.

<http://www.sevgivakfi.org.tr>,2008.

<http://www.sorularlaislamiyet.com>,2010.

ISFAHANİ, Ragıp (1381/1961), *El-İsfâhânî, el-Müfredat fi Garîbi'l-Kur'an*, Kahire.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (1983), *İnsan ve İnsanlar*, İstanbul.

KARAGÖZ, İsmail (2005), *Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler*, Ankara.

KESİR, İbn (2002), *Hadislerle Kur'anı Kerim Tefsiri*, Çev. Karlığa, Bekir, İstanbul.

NESEFİ, Ebu'l-Berekât Abdullah b. AHMED (???), *Medariku 't-Tenzil ve Hakaiku 't-Te 'vil*, (Mecmûatün Mine't-Tefâsîr içinde), Beyrut.

Türkiye Özürlüler Araştırması (2002), Özürlüler İdaresi.

PEKER, Hüseyin (1970), *Din Psikolojisi*, Ankara.

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi-Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, 2005.

TEHANEVİ (1404/1984), *Keşşâfu Istilâhâti'l-Fünûn*, Kalkutta 1862'den İstanbul.

UYSAL, Veysel (1996), *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum ve Şahsiyet Özellikleri*.

YAVUZ, Kerim (1982), *Din Psikolojisinin Araştırma Alanları*, Erzurum.

KULA, Naci (2005), *Bedensel Engellilerde Dini Başa Çıkma*, Çorum-İstanbul.

EKLER

MÜLAKAT FORMU

a) Yaş:..... b) Cinsiyet: 1) Kız 2) Erkek

c) Tanı:.....

d) Okuma Bilir: Evet - Hayır e) Yazma Bilir: Evet - Hayır

f) Okula gidiyor mu?

g) Ebeveyn – Aile olarak dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yaparsınız?

a) Çok sık yaparım b) Sık yaparım c) Az yaparım d) Yapmam

Mülakat Yapılan Kişi:

1. Yaratıcı kavramı var mı?

- Evet
- Hayır
-

2. Allah'ın yaratıcı olduğunu bilir mi?

- Evet
- Hayır
-

3. Kuran okunurken dinler mi?

- Evet
- Hayır
-

4. Dua eder mi?

- Evet
- Hayır
-

5. Dua edilirken dinler mi/ iştirak eder mi?

• Evet

• Hayır

•

6. Kuran okur mu?

• Evet

• Hayır

•

7. Ezan okunurken dinler veya tepki verir mi?

• Evet

• Hayır

•

8. Ezan sesinin namaz çağrısı olduğunu algılar mı?

• Evet

• Hayır

•

9. Namaz kılar mı?

• Evet

• Hayır

•

10. Namaz surelerini bilir mi?

• Evet

• Hayır

•

11. Temel dini bilgileri sorar mı?

- Evet
- Hayır
-

12. Dini konuşmaları dinler mi?

- Evet
- Hayır
-

13. Dini sohbetlere katılır mı?

- Evet
- Hayır
-

14. Dini programları izler mi?

- Evet
- Hayır
-

15. Dini obje veya sembolleri tanır mı?

- Evet
- Hayır
-

16. Dini içerikli film-dizi vb. izler mi?

- Evet
- Hayır
-

17. Dini içerikli davranışları var mı?

- Evet
- Hayır
-

18. Dini içerikli terimler/sözler kullanır mı?(Aman Allahım, Tövbe tövbe, Allah, Günah gibi)

- Evet
- Hayır
-

19. İlahi ve ezgi gibi müzik çeşitleri dinler mi?

- Evet
- Hayır
-

20. Dini rüyalar görür veya anlatır mı?

- Evet
- Hayır
-

ÖZGEÇMİŞ

Muhammed TİMUR 1982 yılında Bayburt'ta doğmuş olup 1986 yılından beri Bursa'da yaşamaktadır. İlkokulu Osmangazi İlköğretim okulunda, Ortaokul ve Lise Eğitimi Bursa İmam Hatip Lisesi'nde tamamladıktan sonra Yakın Doğu Üniversitesinin Psikoloji Bölümünü Burslu kazanarak 2006 yılında klinik psikoloji eğitimini başarıyla tamamlamıştır. Aynı tarihte psikolog unvanını almıştır. Evli ve bir çocuk babası olan TİMUR, halen özel bir Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinde psikolog ve kurum müdürü olarak çalışmaktadır.